

KNJIŽEVNOST

MESEČNIK ZA UMETNOST IN ZNANOST

L. III.

ŠT. 7

MARCEL GRIAULE:

Smrt v plamenih.

IVAN DOBRAVEC:

Kovač (Pesem dvanajstletnega šolarja).

SPECTATOR:

Manevri proti enotnosti delovnega ljudstva.

V. ŠKVARKIN:

Tuje dete (Sovjetska komedija v treh dejanjih) (I).

IVAN LONČAR:

Indija in nacionalno vprašanje.

GEORGIJ PLEHANOV:

O materialističnem pojmovanju zgodovine (II. — Konec).

MIHAEL ŠOLOHOV:

Srečanje s sovražnikom (Odlomek iz romana »Tih Don«).

B. —:

Priznanje historično materialistični metodi v »Prager Presse«.

VL. ŠK.:

Engels: Izvor rodbine, privatne lastnine in države.

—K:

Protivojni večer »Mladega Triglava«.

VL. ŠK.:

Dr. Magnus Hirschfeld — umrl.

DROBNE VESTI:

Občinske volitve v Parizu. — Dividende Narodne banke. Statistika tiskanih knjig v SU. NIN-u v pojasnilo.

Vestnik „Enakosti“ iz Jesenic

Jože Moškrič: Dani se! Socialna igra v petih slikah. — Naš Delavski oder je 28. aprila postavil novo slovensko socialno delo na gledališke deske. Takoj je treba povedati, da je bila ta krstna predstava ena najuspešnejših gledaliških prireditev »Enakosti«. Vsebina igre je zajeta iz neposredne sodobnosti. Kaže nam boje delavstva tovarne v ljubljanski okolici.

Prva slika: Delničarja, ravnatelja in tajnik tovarne imajo sejo, na kateri sklenejo znižanje delavskih mezd in delovnega časa. Najbolj zagrižen nasprotnik delavstva se izkaže drugi ravnatelj Moser, ki operira z vsem mogočim. Najrajši se poslužuje razdvajanja delavskih vrst, medorganizacijskih bojev itd. Po seji se posvetuje z delovodjem Dularjem, tovarniškim podrepmikom in špijonom, ki je bil nedavno izključen iz fašističnega sindikata, v katerem so pridobili na vplivu poštenu delavci. Dular mu priporoči, naj se nasloni na centralo reformističnega in fašističnega sindikata, da onemogoči borbene delavce. To tudi stori. Po telefonu pokliče tajnika obeh central. Med tem je podjetje z okrožnico obvestilo delavstvo o svojem sklepu. Delavska zaupnika Jeraj (predstavnik reformistične Delavske zveze) in Bober (predstavnik fašistične Strokovne zveze) prideta protestirat proti sklepu. Ker Moser ne popusti, zagrozita s protestno stavko. Iz mesta prihihi centralni tajnik Strokovne zveze Žunič. Moser mu razloži, da ne namerava znižati plače za en dinar od ure in delovni čas za dve uri na dan, temveč vse samo za polovico. Žunič predlaga, naj popusti tajniku reformističnega sindikata Zalarju 25 para, njemu pa tudi 25 para in eno uro. Nastopi Zalar. Gospodje se dobro razumejo. Oba tajnika sicer protestirata, a želita sporazum. Dular naznani, da bodo delavci zastavkali. Stroji utihnejo, sirena tuli. Organizirano in neorganizirano delavstvo stopi v enourno protestno stavko. Moser zahteva Jeraja, mu očita kršitev kolektivne pogodbe, a Jeraj trdno brani delavstvo. Ob zaključku slike se domenita centralna tajnika, da razdvojita zaupnike in delavstvo.

Druga slika: Zborovalna dvorana. Tajnika skušata vsak zase razdvojiti Bobra in Jeraja. Nastopa tudi neorganiziran, a pošten, borbene delavec Skalar. Delavci prihajajo. Za predsednika zborovanja je izvoljen Jeraj. Skalar predlaga izvolitev akcijskega odbora, ki bo zastopal vse delavstvo in vodil stavko, ako podjetje ne prekliče svojih sklepov. Zalar opozarja pred radikalnostjo in napada Strokovno zvezo. Žunič ga zavrača in želi, naj gre Zalar k podjetju. Sprejeto! Zalar odide na direkcijo. Skalar se bori za svoje mnenje. — Pavza. — Zalar se je povrnil. Frazari o uspehu svoje intervencije. Dosegel je pa le 25 para popusta. Delavstvo ne pristane, prav tako ne Žunič, ki bi rad koval zase kapital. Pošljejo ga na direkcijo. Do njegove vrnitve se Zalar zavzema za pomirjenje, razsodnost in popustljivost delavstva, Jeraj, Skalar in Bober pa za borben odpor. Žunič se vrne, razglša svoj velik uspeh, poziva delavstvo, naj gre takoj delat, noče pa povedati, kaj je dosegel. Ko je od množice primoran, pa razjasni, da se plače vendarle znižajo za 50 para od ure, delovni čas pa za eno uro na dan. Delavstvo se soglasno izreče za stavko!

Tretja slika: Skalarjevo stanovanje. — Po dvomesečnem stavkanju je zavladala beda in z njo tudi obup. Pomoči ni nobene. Centralna tajnika bojkotirata delavski boj. Manj zavedno delavstvo tarnja in celo očita svojim zaupnikom koritarstvo. Po domovih se odigravajo tragični dogodki. Akcijski odbor (Jeraj, Bober, Skalar) se zaveda velike odgovornosti. Bobra je njegova centrala izključila. Iz mesta prinese tudi vest o prihodu stavekokazov. Jeraj je pa potem, ko je dal centralnim odbornikom točnejše informacije ko Zalar, vabljen na sejo centrale. A akcijski odbor namerava sklicati zborovanje za nadaljnje ukrepe. Po Jerajevem odhodu nastopi Travnova. Njenemu možu se blede. Dular hodi po hišah, da bi pridobil delavstvo za povratek v tovarno. Pri Ska-

Marcel Griaule:

SMRT V PLAMENIH

Že nekaj časa zanima evropsko politiko spor med Italijo in Abesinijo. V zadnjem času so prišli celo predlogi, da bo najbolje, če si to državico razdelijo med seboj Italijani, Angleži in Francozi. Mnogi zagovorniki branijo Abesinijo, mnogi jo napadajo, kakor je pri takih sporih že navada. Tudi slovensko časopisje je že precej pisalo za in proti, toda kljub temu prave podobe o Abesiniji nimamo. Slučajno se nam je posrečilo dobiti pričujoči odlomek o justifikaciji nekega abesinskega revolucionarja. Vzet je iz knjige »Les Flambeurs d'Hommes«, prevedli smo ga po skrajšanem nemškem prevodu. Verodostojnost in točnost omenjene knjige je v uvodu potrdil prof. Charléty, rektor pariške akademije. Odlomek naj služi za ilustracijo, v kakšnih razmerah mora živeti abesinsko ljudstvo, eksploatirano od domačih oblastnežev in od vseh strani ogroženo od evropskega imperializma. (O. u.)

...Dežuje v curkih. Velika sodna dvorana v leseni palači puhti od sušecih se belih halj bojevnikov in od vonja masti in olja, s katerim si mažejo glave. Pod sodnim stolom sedi pritlikavec Wouddié. To je dvorni norec in hkrati manifestacija človeka med navadnim in nevidnim svetom. Tukaj pritlikavec častijo, obenem jih pa uporabljajo za vse slabe stvari.

Škrlatno oblečeni pritlikavec dvigne prestol nad svojo glavo, ko vstopi princ. Z gotovostjo niha s težkim bremenom, ko se princ vsede, Wouddiéjevo krepko, majhno telo, ki nosi sedež, vzdrži teže.

Obtoženec ima pameten, bojevit obraz. Na hrbtu mu visi težak kamen. Ogromna veriga se vleče od roke do roke.

Princ ga ne zaslišuje sam, temveč šepeta vprašanja na uho svojemu zastopniku, ki ga imenujejo »kraljeva usta«. Postavlja mu vprašanje za vprašanjem, obtoženec pa na vsako odgovarja le z dvema iztisnjenima zlogoma: »Ti pes, ti pes!«

Ta divji dvogovor konča šele rabsodba:

»Ognjena smrt v muselinu.«

Prav za prav je kaznen nezakonita. Tako smejo zažgati le tiste, ki so hoteli umoriti kralja. Princ še mi kralj, toda trdi, da to nekoč še bo.

Za zakladnico stoji majhna kamenita kočica, »vroča hiša«. V

velikanski skledi na tleh mešata dva gola zamorska sužnja dišečo gmoto. Ogenj meče sence na zid. Znoj jima lije po sveteči se koži in se zbira v gubah na želodcu. Zdaj pa zdaj posežeta z obema rokama v velike, široke lonce in prenašata v skledo svetlorumeno voščeno gmoto, ki je pomešana z medom. Preden znova zagrabitita kuhalnice, si polížeta roke. Slednjič vzameta ozke trakove iz muselina, jih pomakata v skledo in jih počasi vlačita iz nje, da bi vosek lahko dodobra prodrl v luknjičavo blago.

Uro pred usmrtitvijo prinese šest evnuhov obsojenca. Od udarca nezavesten se zgrudi v pepel. In zdaj mu začno vsak ud posebej ovijati v vroč muselin, ki je posejan s kapljicami voska. Blago je še vroče in mehko ter se strdi šele na telesu. Razen oči in nosa izgine vse v povojih. Postavijo ga pokonci. Smrtna oprema drži.

Množica na sodnem trgu je nemirna. Na vzvišenem stolu sedi princ. Majhna grmada iz cedrovega lesa že stoji. Mrak pada. Slišati je mukanje krav s polja. Medeni vonj žive sveče plava po zraku.

Princ se nagne h »kraljevim ustom«:

»Prižgati!«

Majhno potezo človečnosti moramo ugotoviti. Neki evnuh omedli. Princ, dostojanstveniki, pritlikavec in krvniki pa sopejo čisto kratko, sunkovito.

Počasi prasketa ogenj. Medeni vonj postane močnejši, roji čebel prišumijo, toda prežene jih dim. Majhne modre lučke se svetlikajo nad obsojenčevo belo voščeno opravo. Stražar z brco odpodi psa, njegovo tuljenje se izgubi v kriku smrtne žrtve.

Štirje najvišji dostojanstveniki obstopijo grmado: poveljnik garde, ki je pobil pet in dvajset sovražnikov, pet slonov, deset levov, tri nosoroge. Poveljnik varnostne straže (petnajst sovražnikov, tri slone, deset levov); poveljnik levega krila in poveljnik desnega krila, ki ga imenujejo »ubijalec«.

Goreči in kadeči se človek v njihovi sredi poskuša prodreti sedaj tu, sedaj tam. Naenkrat skoči tako visoko, kakor človek sicer ne more skočiti. Zgrudi se na tla. Oni štirje ga s konicami kopij med divjim preklinjanjem držijo pokonci. Peklenski privid — izraz je prereven. Živo truplo gori s pet metrov visokim plamenom.

Divja orgija pijanosti, obsedenosti in strahu, smrtne slasti in okrutnosti zajame množico. Divje petje preglasi grozne smrtne krike. Naposled je končano. Opirajoč se na dva moža, hodi princ okoli trupla. Ko ga odvijajo, se pokaže: ubogi človek je tako jokal, da so ostale oči popolnoma nedotaknjene, velike, sveže in odprte kakor oči živega človeka.

Ivan Dobravec:

KOVAČ

Težko kladivo v roki vihtim,
 jezen razbijam in se potim.
 V strašni vročini ob ognju stojim,
 tolčem, razbijam in se jezim.
 Trdo življenje, trpljenje in glad,
 sta napotila me kruha iskat.
 Dolgo sem hodil, se v soncu potil,
 se v cape zavijal, ko veter je bril.
 Zdaj tu stojim, sključen se sklanjam,
 po naklu udarjam,
 kladivo mi pleše,
 iskre mi kreše.
 Zguban obraz nad naklom sloni,
 v rdeče železo so vrpte oči.
 Na meh pritiskam; železo žari,
 trpim in delam za lepše dni.*

Spectator:

MANEVRI PROTI ENOTNOSTI DELOVNEGA LJUDSTVA

Spričo ogromne nevarnosti internacionalne socialne reakcije, ki hoče pognati človeštvo za desetletja v najhujšo gosopodarsko in politično sužnost, v nacionalno zatiranje, v telesno in duhovno propadanje, v krvavo imperialistično klanje, je povsem naravno, da pričinja tako delovno ljudstvo kakor inteligenca brez razlike nazorov vstajati v obrambo svojih osnovnih življenjskih potreb in političnih svoboščin. Tako vidimo, da se v vsej Srednji in Zapadni Evropi iz vseh naprednih in ljudskih demokratičnih elementov poraja enotna ljudska fronta proti fašizmu in proti imperialističnim vojnem. Najbolj pomemben je primer Francije, kjer se je zaenkrat združilo v enotno akcijo sicer samo marksistično orientirano delavstvo, toda že sama ta združitev je doslej prepričala v Franciji fašistično diktaturo, ki je grozila priti v času afere Stavisky. Francosko delovno ljudstvo je dalo dokaz, da odpor delavskega razreda proti prenašanju bremen krize na njegova ramena ne vodi nujno do fašizma, če je delavstvo enotno. Zgodovina je že prej na drugem velikem primeru pokazala, da fašizem nikakor ni neizogiben prehod iz kapitalizma v socia-

* To pesem je prejelo uredništvo iz nekega slovenskega revirja z osebnim zagotovitvom pošiljatelja, da je pesem napisal dvanajstletni šolar ob opazovanju težkega dela.

lizem. Če bi nemška socialna demokracija, in sicer tako njeni voditelji kakor sami socialnodemokratski delavci, pred leti šli po isti poti kakor zdaj socialna demokracija Francije, bi se bila brez dvoma tudi Nemčija ubranila fašizma. Danes bo po tolikih zgodovinskih izkušnjah vsakemu delovnemu človeku lahko razumljivo, kako je potrebna enotna delavnost vseh delovnih in naprednih plasti, ki so resnično in iskreno proti socialni in politični reakciji in proti nacionalnemu zatiranju in ki od tega največ trpe.

✓ Toda kdo je danes po svetu najhujši nasprotnik take enotnosti? Nihče drugi kakor nedavno ustanovljena Katoliška akcija. Ta sicer trdi, da je sama proti vojni in proti fašizmu. (Dejanja v Avstriji, Španiji in Italiji govore sicer drugače.) Kakor pa je videti, Katoliška akcija skoraj nima važnejšega dela, kakor da se bori proti tej enotnosti ter jo obrekuje za zahrbtnen levičarsko-framasonski protiverski maneuver, ki mu je glavni in pravi namen odvzeti katoličanom versko prepričanje in ki se prav zato v prvi vrsti obrača na nje.

Če ljudje, ki delajo te očitke, resno mislijo in če so navadni in pošteni intelektualni delavci in študentje, potem moramo reči, da morejo delati take očitke samo tisti, ki živijo v prejšnjem stoletju, ki so preskrbljeni z udobno plačo za to, da vzgajajo ljudstvo k idealizmu in skromnosti, k voljnemu prenašanju kapitalističnih kriz, pokorščini kapitalu, ki nikdar v življenju niso občutili užitka delati v kapitalističnem obratu in ki so že pozabili na trdo življenje malega kmeta, ki ne čutijo na sebi ekonomskega in političnega zatiranja, socialne reakcije, ki ne vidijo fašističnega režima v Nemčiji, Italiji in drugod in fašistične nevarnosti v demokratičnih meščanskih državah, ki ne vidijo resne vojne nevarnosti, ki niso od svetovne vojne nič trpeli. Ti ljudje verjetno širijo taka obrekovanja in natolcevanja z iskrenim prepričanjem, so pa radi svoje socialne zaostalosti in pomanjkanja izkušenj proletarskega, kmečkega, obrtniškega in uradniškega življenja žrtve kapitalistične propagande in kapitalističnih manevrov in svojih višjih voditeljev, ki so v tesnih zvezah z internacionalno finančno oligarhijo, ki so tudi sami kapitalisti in delničarji in upravni svetniki. (Ne sme se pozabiti, da je cela vrsta odločilnih »katoličanov« v Sloveniji v upravnih svetih raznih kapitalističnih podjetij oziroma, da so celo njihovi lastniki, in tako tudi ravnatelj »Jugoslovanske tiskarne«!). S tem oviranjem in cepljenjem enotnega ljudskega boja proti socialni reakciji ti ljudje po vsem svetu samo pomagajo socialni reakciji in posledice trpi potem vse delovno ljudstvo.

Kaj je bilo v Nemčiji v letih 1930, 1931 in vse do danes bolj potrebno kakor enotnost vsega delovnega ljudstva v boju proti fašizmu? In katoliški voditelji so to enotnost odklanjali radi verskih razlik ter so namesto skupnega boja za ohranitev demo-

kratičnih političnih pridobitev in svoboščin predpostavljali sektaško odmikanje od življenja v premišljevanja o onstranskih skrivnostih ter verske parade; — v najbolj odločilnih trenutkih so pa kljub vsem verskim razlikam paktirali — ne s protikapitalističnimi delavskimi organizacijami, temveč s fašizmom ter so glasovali celo za to, da se dá za 4 leta v roke vsa oblast istemu Hitlerju, ki ga imenujejo danes pogana. Toda, če so voditelji katoliškega centra lahko sedeli z »nekatoliškimi« kapitalisti skupaj v kartelih, upravnih svetih delniških družb in industrijskih klubih, zakaj se ne bi združili še tedaj, ko gre kapitalu za biti ali ne biti? Posledice svoje neenotnosti čutijo danes vsi krščanski nemški delavci, obrtniki in kmetje, in sicer ne samo v materialnem, socialnem in političnem oziru, temveč tudi v svojih verskih zadevah. V Avstriji so katoliški voditelji skupaj s Heimwehrom oropali ljudstvo demokratičnih svoboščin. In posledica je ta, da je danes Heimwehr dobil oziroma bo dobil glavno besedo v vseh gospodarskih, socialnih, finančnih, notranjih zadevah, »katoličanom« bosta pa ostali samo vzgoja in dušno pastirstvo. Duhovščini pri tem materialno ne bo slabo, toda delavec, bodisi da je katoliško politično orientiran ali ne, ima kot glavni pridobitek vedno večjo brezposelnost, lakotne mezde in odpravo cele vrste socialnih pridobitev, »saniranje« kmeta je propadlo in položaj malega in srednjega kmeta je vedno bolj obupen, o čemer priča to, da Hitlerjev »Völkischer Beobachter« te dni že piše o širjenju »rdeče nevarnosti« med avstrijskimi kmeti, obrtniki so brez zasluzka kljub temu, da so jim na novo posvetili stanovske patrone; kapital in veleposestvo sta pa prej ko slej gospoda z neomejenimi ali še večjimi dobički. Slično je v Španiji. Bilanca vse nesrečne, »verskoobrambne« politike ljudi okrog Katoliških akcij po vsej Evropi je bila v praksi vedno ta, da je bilo ljudstvo — in sicer »enotno« ne glede na versko prepričanje — vedno bolj prepuščeno socialni reakciji, fašizmu, kapitalističnemu absolutizmu. Čas bi že bil, da bi začeli vsi pošteni delavci, kmetje in obrtniki ter intelektualci, ki so organizirani v raznih katoliških združenjih, razmišljati o tem, kam vodi taka razbijaška, versko-sektaška politika in da bi odpravili diktaturo visoke hierarhije in kapitalističnih elementov v svojih organizacijah, ki so proti enotnim nastopom za obrambo političnih svoboščin oziroma, ki je za nje samo na jeziku in ne v dejanju.

Zakaj je tak boj za ljudsko demokracijo tako potreben, zakaj ni to noben manever? Zakaj je res potrebno združiti povsod vse ljudsko demokratične elemente v enotno vrsto v tem cilju? Kaj ima delovno ljudstvo od politične svobode? To vprašanje je skoraj pozabljeno danes, ko po eni strani fašistični demagogi pripisujejo »svobodi« in »demokraciji« vse ekonomsko zlo in ko so po drugi strani najširše plasti ljudstva marsikje tako potlačene, da so popolnoma otopele in nimajo niti volje niti časa, da bi raz-

mišljale o konkretni borbi za politične svoboščine in zlasti ko nova mladina ni še nikdar doživela starega političnega življenja ter je zamrla v brezposelnosti in sportu. Zato ne bo odveč, v nekoliko kratkih potezah pokazati nasprotje med meščansko politično svobodo in starim polfevdalnim (grajskim in veleposestniško-plemiškim) absolutizmom, kakor smo ga imeli v Avstriji in Nemčiji še v prvi polovici prejšnjega stoletja in kakor je bil v carski Rusiji deloma še v začetku našega stoletja in ki se ga bodo zato nekateri naši čitatelji še najbolj spominjali.

Kdo je vladal v carski Rusiji, kdo je postavljal zakone, kdo je odločeval in določal vso notranjo politiko, kaj se sme in kaj se ne sme, vso gospodarsko politiko, kako imajo kmetje služiti veleposestnikom in kaj jim imajo dajati, komu je treba plačevati davke in koliko, kdo je odločal o vsej zunanji politiki in o vojnah? Vse to je neomejeno odločal, kako naj bo urejeno delovno razmerje v tovarnah, izključno car in ni bil prav nikomur odgovoren, bil je »samodržec«, absoluten monarh. O njem so dejali, da je bil iznad razredov, to se pravi, vsem enako pravičen, tako veleposestnikom, kapitalistom, kakor kmetom in delavcem. Ne ljudstvo, temveč car je imel zadnjo besedo, tako da je dejansko ljudstvo bilo radi carja in ne obratno.

Jasno pa je, da se car ni mogel baviti z vsemi državnimi posli, zlasti ne pri tako ogromni državi, kakor je bila Rusija. Moral je zato imeti svetovalce in ogromen uradniški aparat, ki ga pa ni izbiralo ljudstvo, temveč ga je car po svoji volji postavljaj oziroma dajal postavljati; ti so izvrševali »njegovo« voljo in zakone, ki jih je car le podpisoval. Jasno je, da car ni mogel poznati vseh uradnikov in vseh zakonov in da ni mogel vedeti za vse, kar se je v državi dogajalo. Vedel je samo to, kar se je zljubilo uradnikom poročati, in potrjeval samo njihovo voljo. Ti svetovalci so bili sami bogataši in plemiči, navadno še najslabši od njih, ki so se znali carju najbolj prilizniti, ki so znali najbolje spletkariti in ki so ga lahko najbolj prevarili. Tako v resnici Rusije ni vladal car, temveč peščica visokih, bogatih, plemenitaških uradnikov, tako da je vladal policijski absolutizem, kakor v Avstriji pred sto leti. Tudi car sam je bil največji ruski veleposestnik in plemenitaš; od otroških let je živel samo med visoko bogatijo in plemstvom ter ljudstva in njegovih težav in potreb sploh ni poznal, čeprav so povsod pisali, kako se briga za ljudstvo in kako je tega ali onega obdaroval, kakor so pisali včasih za stare avstrijske cesarje. Nobena pritožba proti krivicam, ropanju in prevaram, ki so jih vršili vsemogoči uradniki, ni mogla priti do carja, ker se je ustavila nekje sredi na birokratski poti, kolikor se je sploh kdo upal pritožiti. Tudi v vprašanju višine mezd, delovnega časa, odtegovanja mezd in podjetniških kazni in odpuščenja je bil žandar in policist edini sodnik. Tak je bil nekdanji absolutizem v Rusiji, Avstriji, Prusiji in drugod, dokler ga nista

v vedno večjo bedo padajoče ljudstvo in porajajoča se buržuazija strla in si priborila politično svobodo.

Politična svoboda pomeni pravico do odločanja in svobodo odločanja v splošnih ljudskih zadevah, pomeni, da vse prebivalstvo brez razlike svobodno voli poslance, ki določajo zakone za vso državo; sme se svobodno govoriti, neomejeno tiskati in organizirati se, bodisi strokovno za ekonomske boje bodisi združno za ekonomsko samopomoč bodisi politično za določeno usmerjanje državnih poslov v kakršnokoli smer. Še večjo, popolnejšo politično svobodo, katere pa meščanska demokracija ne pozna, pomeni, če smejo volilci poslanca vsak čas odpoklicati, če smejo voliti tudi uradnike in sodnike ter jih poljubno odstavljati.

Pač sama ta politična svoboda še ne more ljudstva osvoboditi tudi ekonomskega zatiranja in revščine; toda pogoj za ekonomsko in socialno osvoboditev je prav politična svoboda, in sicer le v tem, da imajo na ta način delovni ljudje možnost svobodnega združenja, tiska, volitve delavskih zastopnikov. Ta politična svoboda je samo sredstvo za boj proti revščini, s katero se more boriti le organizirano, prosvetljeno in svobodno poučeno ljudstvo, ki ima možnost govoriti in proučevati, zakaj je revno in kako se te revščine osvobodi. Ljudstvo pa se ne more v tisočih združevati, če nima politične svobode, če je združevanje prepovedano, če grozi odpust ali črna lista tistim, ki hočejo ljudstvo poučiti in združevati in ki širijo tak tisk. Ljudska potreba v absolutizmu je bila, da se je borila za politično svobodo, ter jo je tudi priborila.

Meščanska demokracija, ki je dala meščansko politično svobodo, je nastala z razvijanjem kapitalistične industrije in trgovine, kajti že enostavna, nekapitalistična blagovna produkcija blaga se ne more razvijati, če ni producent in konzument kolikor-toliko svoboden, enakopraven drug proti drugemu. Analiza blaga, ki nam jo podaja Marx v prvih poglavjih »Kapitala«, nam daje podlago za analizo meščanske demokracije. Bistvo meščanske demokracije je svoboda v rodbinskih zadevah (pravica ženiti se po svoji volji in brez dovoljenja oblasti), osebna svoboda (pravica svobodne izbire poklica, gospodarja, kapitalista, selitve) in razpolaganja s svojim premoženjem. Tega v fevdalnem absolutizmu ni bilo, to pa bo ostalo bolj ali manj skozi ves kapitalizem. Menja pa se v kapitalizmu politična svoboda. Ko se je kapital tako visoko koncentriral, da je peščica ljudi absoluten ekonomski gospodar, hoče biti tudi absoluten političen gospodar ter si to gospodarstvo tudi prisvojiti, potem ko je spravil večino prebivalstva v tako bedo, da bi mu stara demokracija utegnila vzeti ekonomsko gospodarstvo iz rok. To absolutno politično gospodarstvo monopolnega kapitala zavzame demagoško obliko fašizma, ki svojo diktaturo seveda odene v obleko vsenarodne koristi ter jo izroči »voditelju«, ki sam vse najbolj »ve«, radi česar se prepo-

vedo vsa svobodna ljudska zborovanja, posvetovanja, organizacije, ekonomske obrambne akcije, štrajki, ves svoboden tisk, češ, da je prevelika svoboda, demokracija, ki je ljudje niso zreli, povzročila gospodarsko bedo, da bo voditelj napravil red, odpravil korupcijo, vzpostavil blagostanje in da se mu mora zato vse slepo pokoravati. To je bistvo fašizma; vse, kar smo povedali o slabih straneh carskega absolutizma, velja tudi za fašističnega voditelja, ki je ne samo brez zveze z ljudstvom, da ne more poznati vseh njegovih potreb, temveč tudi v najtesnejših stikih s kapitalisti in je prav za to tu, da jim napravi ljudstvo brezpo- gojno pokorno, vdano, potrpežljivo.

Ali je res, da je demokracija privedla do gospodarske krize? Demokracija je vsega kriva, ljudstvo je »premalo zrelo« za demokracijo. Ni demokracija ugonobila starega Rima in starih Aten, temveč suženjstvo ju je ugonobilo, je zapisal Engels v Izvoru rodbine, privatne lastnine in države. In tudi danes ni demokracija sploh, temveč premajhna demokracija, nepopolna demokracija v srednji in zapadni Evropi, kakor je nedavno v neki drugi zvezi dobro in pravilno omenil tednik »Slovenija« — bila vzrok gospodarskega zla. Napaka je bila samo v tem, da so ti ljudje in socialni demokrati takrat, ko je bila meščanska demokracija v razcvitu, trdili, da je ta demokracija najpopolnejša, kar more biti in da so jo branili takrat, ko so bile cele ljudske mase za popolnejšo. Bila je pač samo meščanska demokracija, kjer je kapital radi svoje socialne moči in vpliva, vzgoje, tiska, finančnih sredstev, ki so v njegovih vrstah, imel dejansko tudi politično moč v rokah. Reakcionarno je bilo braniti meščansko demokracijo pred naprednejšo, ljudsko demokracijo, ki popolnoma izolira in odstrani vpliv kapitala, v Nemčiji leta 1918, 1923, v Italiji 1923, v Avstriji leta 1918, 1927 in 1934, ko je hotelo vse ljudstvo s srednjimi sloji in deloma tudi s kmeti vred naprej; toda prav tako reakcionarno bi bilo ne braniti liberalne demokracije v Nemčiji l. 1933, v Franciji l. 1934 in 1935, ali ne boriti se za njo danes v Italiji, na Poljskem, na Madžarskem, v Bolgariji in drugod. Potem, ko smo opisali možnosti delovnega ljudstva v liberalni meščanski demokraciji in zatiranje pod fašističnim voditeljstvom in če pogledamo današnji mednarodni položaj, bo vsakdo priznal, da je v deželah, kjer ne vlada docela odkrita fašistična diktatura v življenjskem interesu in nujna potreba vsega delovnega ljudstva in duševnih delavcev ne glede na svetovne nazore, da se strnejo v boj za ohranitev stare meščanske demokracije in politične svobode kot sredstva za svojo uspešno vsakdanjo ekonomsko in kulturno borbo in za svojo končno ekonomsko osvoboditev. Treba je biti dialektik, to se pravi izhajajoč iz trenutnih potreb in končnega cilja delovnega ljudstva v vsakem določenem zgodovinskem trenutku izbrati temu primerna sredstva, ozirajoč se na vso okolico v določenem času.

Vse, kar govori v prilog stari liberalni demokraciji proti fašističnemu voditeljstvu, vse, kar govori proti fašističnemu idealizmu in ideologiji sploh, proti narodnemu šovinizmu in antisemitizmu, bi bilo treba pozdraviti in podpreti, pa naj se pojavi kjerkoli in v katerikoli obliki, samo, da se pojavi tam, kjer ljudje slišijo, čitajo in poslušajo.

Kdorkoli vidi resno potrebo enotnosti boja proti socialni, nacionalni in politični reakciji, proti imperialističnim vojnám itd. se ne bo nikdar vprašal, kdo je tako enotnost prvi predlagal in kakšne posebne namene ima, kakor se delavci v obratu, ki se združijo v boj za večji kos kruha, ne vprašajo, kdo je to predlagal in ali ni to manever ter ali ne bi bilo radi tega bolj ostati pri manjšem kosu kruha. Kdor se vprašuje po »manevrih« v takih življenjsko potrebnih stvareh, kaže, da nima čiste vesti, da nima resne in iskrene volje boriti se za te potrebne stvari, ter nehote ali hote podpira reakcijo.

Če se na primer katoliški krogi spodtikajo nad tem, da so v Franciji v tej enotni fronti soudeleženi celo framasoni — razredno delavsko gibanje je sicer v ostrem nasprotju z liberalno kapitalističnim framasonstvom —, je treba pač iz tega sklepati, da so se tisti »framasoni« vendar izkazali za bolj ljudske in demokratične elemente kakor visoki cerkveni knezi; delovni človek v današnji fašistično-katoliški Italiji, nacistični Nemčiji ter katoliški Avstriji bi bil srečen in zadovoljen, če bi imel vsaj desetinko one svobode govora, tiska združevanja, ki jo ima delovni človek v »framasonski« Franciji. Odločujoči krogi Katoliške akcije, katoliškega časopisja in politike rohnijo proti fašizmu samo v besedah (prav tako kakor je tudi nemška nacional-socialistična stranka pred prihodom na oblast ogorčeno zavračala očitke, da bi bila fašistična), slikajo fašistični režim v Avstriji za demokratičen ter proglašajo režim sodobne Rusije za enako fašističen, kakor sodobne Italije. Tako pisanje katoliškega tiska pa pomeni najmanj to, da je on daleč od delovnega človeka in njegovih potreb. In proglašati enotnost v boju proti socialni reakciji za gol manever in nič drugega, pomeni razbijanje ljudskih sil v najtežjih najbolj odločilnih zgodovinskih trenutkih, ko najbolj velja »v slogi je moč«, pomeni podpiranje in odločitev za najtežjo reakcijo. Zakaj pa niso ti krogi v imperialistični svetovni vojni, ki je bila res delo v interesu velekapitala in militarizma, videli nobenih »manevrov«, zakaj niso takrat protestirali proti temu, da bi katoliški vojaki služili in se bojevali z drugimi, češ, da bi se sicer versko lahko pokvarili? Zakaj lahko odločujoči katoliški krogi in katoliški kapitalisti sede, kadar jim je v prilog skupaj s framasonskimi ministri v meščanskih vladah in skupaj s framasonskimi kapitalisti v upravnih svetih delniških družb in v industrijskih klubih in zvezah in ni tu menda nobene nevarnosti, da bi »izgubili vero«? Če bi jim resno bilo za boj za poli-

tične svoboščine, se ne bi nikdar pomišljali, iti skupaj z vsemi ljudsko-demokratskimi elementi in z vsemi, ki so proti nacionalnemu zatiranju in na kakršenkoli način opravičevanemu zapostavljanju, ter bi nasprotno prvi predlagali tako enotnost. Vse pošteno katoliško delovno ljudstvo, vsi pošteni katoliški intelektualci naj bi resno pomislili, da so, kakor smo uvodoma rekli, tudi med »katoličani« kapitalisti, ki imajo prav posebno merodajno besedo in ki imajo skupne interese z »nekatoliškimi« in »židovskimi« kapitalisti, ter naj ne bi tega nikdar izgubili izpred oči, tudi takrat ne, kadar so ti katoliško-kapitalistični krogi za katerokoli skupno akcijo z drugimi strujami v »interesu slovenskega ljudstva«. In potem ne dvomimo, da bodo vsi pošteni katoliški elementi šli preko versko-sektaških manevrov in prevez svojih voditeljev skupno z ostalim ljudstvom ne glede na svetovni nazor v boj za socialne in politične pravice slovenskega naroda in za socialno in politično svobodo v internacionalnem obsegu in proti imperializmu.

V. Škvarkin:

TUJE DETE

Komedija v treh dejanjih (petih slikah).

S to številko začinjamo s prevodom ene izmed najboljših in najnovejših ruskih komedij, ki žanje tako na ruskih kakor na izvenruskih odrih velike uspehe. V pretekli sezoni so jo uprizorila Narodna gledališča v Beogradu, Zagrebu in Osjeku, prihodnjo sezono jo bo uprizorilo tudi ljubljansko gledališče.

OSEBE:

- Karaulov Sergej Petrovič** — star glasbenik, igra v orkestru na violončelo.
- Olga Pavlovna** — njegova žena. Pred 30 leti je dovršila gimnazijo, potem se je bavila izključno z gospodinjtvom.
- Manja** — njuna hčerka, 20 letna, dramska igralka — začetnica.
- Pribilev Fjodor Fjodorovič** — inženjer, štiridesetletnik.
- Kostja** — študent — praktikant.
- Jakov (Jusef)** — študent — praktikant — Adžarec (= kavkaško pleme).
- Agripina Semjonovna** — babica.
- Zina** — Manjina tovarišica na letovišču.
- Senečka Perčatkin** — mlad zobotehnik.
- Raja** — visokošolka.
- Aleksander Mironovič** — Rajin oče.
- Rivkind** — priletan zobozdravnik, soliden človek.
- Senečkin prijatelj** — skoro ne govori.
- Pismonoša.**

Dejanje se godi na letovišču pri Moskvi, poleti l. 1933.

PRVO DEJANJE.

Prva slika.

Gozdnata pokrajina. Dve stari »jokajoči brezi«. Okrog in okrog mladikovina. — Pročelje manjše vile s teraso in z balkonom pod krovom. Ploščad, mizica, klopi, cvetlična greda.

KOSTJA (pride na balkon. Zasanjano se ozira okoli). Za njim Jakob.

JAKOV: Kostja, kam pa si ti pravzaprav prišel? Na letovišče ali na prakso? Vprašam te: po kaj si pa prišel? Cesto merit?

KOSTJA: No da, cesto.

JAKOV: V belih hlačah se lahko čas meri, ne pa cesta. (Poda Kostji knjigo.) Čitaj!

KOSTJA: Nekako čuden glas imam. Nekam hripav sem...

JAKOV: Hripav? Dobro. Sedi. (Vzame knjigo, išče.) Ceste... Tako... Poslušaj pa lahko.

KOSTJA: No da, lahko.

JAKOV: Povprečni profil...

KOSTJA (se ozira. Na ploščad prihaja Manja z zvezkom v roki).

JAKOV (čita): »Pod povprečnim profilom projektirane ceste razumemo njen povprečni prerez.«

KOSTJA (z očmi na Manji): Pravilno.

JAKOV (nadaljuje): »Ta prerez nam kaže položaj ceste z ozirom na zemeljsko površino.«

KOSTJA: Točno.

JAKOV (dvigne glavo in nadaljuje z istim glasom): Jaz se trudim, čitam mu kot dojenčku, on — mezek — pa me sploh ne poslušaj.

KOSTJA: Pravilno. (Jakov molči.) No? Profil ceste...

JAKOV (vstaja, vidi Manjo): Lažeš, profil je na cesti. Sedaj vse razumem: i hripavost i hlače.

KOSTJA: Prosim, ne tako glasno.

JAKOV: Moral bi me na to, prosim, opozoriti.

KOSTJA: Na kaj?

JAKOV: Na svoj bedni položaj. Ljudje, bolni na tifusu ali na gripi, morajo druge na to opozoriti.

KOSTJA: Jaz vendar nimam tifusa.

JAKOV: To je vseeno: zaljubljen si in to pomeni — bolan.

KOSTJA: Jakob, ona je tu... Ne zabavljaj tako glasno.

JAKOV: In jaz moram živeti z zaljubljenecem v eni sobi!

KOSTJA: To vendar ni nalezljivo.

JAKOV: Je pa neprijetno. Vsak dan se boš bril, danes hlače, jutri ovratnik, potem boš nosil še celó kravato. No, odkrito povej: si prinesel s seboj kravato?

KOSTJA: No, sem.

JAKOV: Če je tako, kako pa naj jaz s teboj stanujem?

KOSTJA (ko vidi, da je Manja odšla, glasno): Presneta guvernant! Ali ne znaš govoriti, ne da bi se drll!

JAKOV: Od normalnega človeka ne bi prenesel »guvernant«.

KOSTJA: Saj vendar nisi brez srca, razumi, jaz vendar, z mano vendar, mene vendar... Jaša, prijatelj! (objema Jakova).

JAKOV: Ljudi je začel napadati. Popolen mesečnik!

MANJA (pride vnovič na ploščad).

JAKOV: Potožil se ji bom. Ma...

KOSTJA (poriva Jakova skozi vrata v podstrešno sobo).

MANJA (z vlogo v roki): Sama sem na odru... Tu je rampa, tam je občinstvo... Mučno... oh, kako mučno je to! Tam so — gledalci. Kako strašni so vsi!... Bolje, da jih ne gledam. Oni vendar ne vedo, da je to moja prva vloga. Glavna stvar, ne vznemirjati se. Tako. Tišina. Dobro — tišina. Kaj pa, če v gledališki dvorani kašljajo kot v sanatoriju za tuberkulozne? Kaj pa če naenkrat pogorim? Pravijo, da je neka igralka pri nastopu tako propadla, da ji je od gorja lasulja posivela? Na odru je vse mogoče. Ne, jaz bom igrala izborno. Ampak kako naj igram, ko vloge ne razumem? Zadeva se dogaja pred revolucijo. Deklica se je spečala s svojim ljubčkom. Nič posebnega. On jo je pustil. Prosim, jaz niti solze ne bi potočila. Morala bo roditi. Tudi to ni nič nadnaravnega. O tem izvedo starši in naženejo hčer iz hiše. Pomisli — tragedija — vzela je otroka in se preselila. Vsi znanci so jo zapustili. Jaz bi pljunila na take znance. Navsezadnje sreča junakinja študenta. Ona se je popolnoma navezala nanj, on pa na njo. Ko pa je zvedel za otroka, ga ni bilo več blizu. Naj gre k vragu. Ona pa trpi, 4 dejanja in 8 slik trpi. Zakaj? Zakaj? Kako grdo so ljudje živeli! Ah, ko bi mogla srečati vsaj eno takih deklet! Pogledati jo, povprašati... Ne razumem... Hotela sem se obrniti na avtorja — toda pokazalo se je, da je umrl naravne smrti: od pomanjkanja honorarja. Blagor njemu, toda jaz imam čez mesec dni premiero. Tako-le rampa, publika... Jaz vstopim... in ničesar ne razumem-

(Iz hiše pride na teraso Olga Pavlovna.)

MANJA: Mama, mama!

OLGA PAVLOVNA: Kaj hočeš?

MANJA: Ali si imela kdaj ljubčke?

OLGA PAVLOVNA (spusti čašo iz rok): Da te jezik ne boli, ko sprašuješ mater tako nesramnost. Pri vsakem tvojem vprašanju razbijem posodo.

MANJA: In znanci te niso zapustili?

OLGA PAVLOVNA: V poletju postajaš neumna.

(Iz vile se sliši violončelo.)

MANJA: Ne, odgovarjaj resno: ali je tvoja mladost res prešla brez vsakih doživljajev?

OLGA PAVLOVNA: Jaz nisem Sherlock Holmes.

MANJA: Za kaj si le porabila svoje življenje?

OLGA PAVLOVNA: Hvala, sva se že dogovorili.

MANJA: Za kaj si le porabila svoje življenje?

OLGA PAVLOVNA: Zate, zate sem ga porabila.

MANJA: To je bilo popolnoma odveč.

OLGA PAVLOVNA: Sedaj sama vidim, da je bilo odveč.

MANJA: Ali hočete, da vas jaz prevzgojim?

OLGA PAVLOVNA (spusti čašo): Ne govori ničesar, ko držim posodo v rokah (kliče). Serjoža, Sergej Petrovič!

(Prihaja Karaulov z góselnim lokom v rokah.)

KARAULOV: Olga Pavlovna, poglej, Čajkovskega si mi uničila!

OLGA PAVLOVNA: Kaj Čajkovskega — posodo sem uničila!

Rajši poslušaj govorjenje svoje hčerke.

MANJA: Oče, prosim te, povej mi, ali se je ubila radi tebe vsaj ena ženska?

OLGA PAVLOVNA: Evo ti.

KARAULOV: Radi mene? Dve sta se radi mene skoro ubili.

MANJA: Sta se ustrelili ali utopili?

KARAULOV: Zastrupili sta se. Komaj sta se rešili.

MANJA: Nič se ne sramuj. Vse povej: kje je to bilo?

KARAULOV: Doma, pri nas.

MANJA: S čim sta se zastrupili.

KARAULOV: Z ribo, ko sta pri meni jedli.

MANJA: Jaz ne sprašujem po tem. Ali je kdo radi ljubezni do tebe trpel? Ti si umetnik, glasbenik, mogoče, da si bil zanimiv človek.

OLGA PAVLOVNA: Kaj še!

KARAULOV: Bil sem, bil.

MANJA: Ne kregajta se. No? Ali si pošiljal v smrt svoje častilke?

KARAULOV: Jaz te ne razumem — kakša morilska dejanja hočeš od mene?! Jaz sem skoro vse življenje igral v orkestru, ženske pa so se ubijale samo radi solistov in še za te ne do smrti.

MANJA: Zakaj sta vidva tako pusta?

OLGA PAVLOVNA: Midva pusta? To je razžaljivo.

MANJA: Oh, ko bi me mogli nagnati z doma! Noč... Mraz... Brez kožuha odhajam in se zavijam samo v klasično, teatersko ruto... Solze mi zmrzujejo na očeh in metež me žene po pustih ulicah... (odide »kot na sliki«).

OLGA PAVLOVNA: Bože, od česa ji je to prišlo?

KARAULOV: Bodisi od ljubezni, ali pa od slabe hrane.

OLGA PAVLOVNA: »Klasična noč brez kožuha« — od ljubezni.

KARAULOV: Koga pa ljubi?

OLGA PAVLOVNA: Jaz si že mislim, koga... Najbrž kakšnega moškega.

KARAULOV: Ti rajši ničesar ne misli, ampak povej, kdo zahaja v našo hišo.

OLGA PAVLOVNA: Dandanašnji mladi ljudje ne zahajajo v hiše, oni vedo, kje je njihovo mesto: dalje od terase ne gredo.

KARAULOV: S to žensko je križ! ... No, kdo pa na terasi dvori Manji?

OLGA PAVLOVNA: Dandanes nikdo nikomur ne dvori: niti na terasi, niti kje drugje.

KARAULOV: Kako pa se oni ... no, srečujejo, kako si ljubezen odkrivajo?

OLGA PAVLOVNA: Kako to delajo — ne vem, še celo predstaviti si to bojim. Sodobni kavalirji spadajo po večini med izmečke človeštva. Jaz jih skušam odganjati od vile. Pojdiva proč, eden že od jutra tod hodi (poriva moža k vratom). Delaj se, kot da naju ni doma.

(Prihaja Senečka z gitaro. Gleda na okna. Vsede se proti vili na nasprotnem kraju ploščadi. Poje.)

SENEČKA: Naj ne sliši zdaj naša me doba,
Samo tebi zaupam skrivnost,
Da slabo se počutiš, črv gloda
Moje zdravje in mojo mladost.

(Gleda v okna, eno od njih se zapira. Senečka poje tišje.)

Vem: izgledov na »da« je kaj malo,
Moje nade tak često zvené,
To gitaro razbil bom ob skalo ...
Tu ni skal — pa v grmovje naj gre.

(Zaloputnilo in zaprlo se je drugo okno. Senečka poje s tragičnim šepetom.)

Je bodočnost vsa črna pred mano,
toda moram že najti izhod ...
Kar pod vlak — to zaceli mi rano —
še smejal se bom — to bo grohot.

(Okno se s treskom odpre. Videti je glavo Karaulova.)

KARAULOV: Če se radi Manje trudite, je vse zastonj, ker je ni doma. V to smer pojdite. (Jezno zapira okno.)

SENEČKA: Zopet se je zadeva nekako mučno končala.

(Približa se k oknu in narahlo potrka. Obe okni se odpreta. V enem je glava Karaulova, v drugem — Olge Pavlovne. Senečka se obrača zdaj k eni, zdaj k drugi glavi.)

OLGA PAVLOVNA: Kaj pa še hočete?

SENEČKA: Oprostite, da Vas motim.

KARAULOV: Ničesar drugega?

SENEČKA (Olgi Pavlovni): Nekako nekulturno se je ta moja zadeva končala. (Olga Pavlovna zaloputne okno. Senečka Karaulovu.) To se pravi, hotel sem se Vam opravičiti za neorganizirano petje v kraju okrog vaše vile.

KARAULOV: To je vse?

SENEČKA: Vse.

KARAULOV (zapirajoč okno): Caruzo!

SENEČKA (odhajajoč): Caruzo... Zakaj. Če se nisi rodil kot prostak, ne moreš pri nas živeti.

(Vljudno, plaho se priklanja vili in odide. Na terasi se pojavita Olga Pavlovna in Karaulov.)

KARAULOV: Napotil sem ga v krivo smer. Poglej, kdo pa je to?

OLGA PAVLOVNA: Kje?

KARAULOV: Tam na poti. Približuje se Manji.

OLGA PAVLOVNA: To je vendar Pribilev. Fjodor Fjodorovič.

Ta naj le hodi z njo. Gradil bo tu cesto. Glej: roko poljublja.

KARAULOV: Zakaj pa si se naenkrat ustavila? Delaj se kot da nič ni in srkaj sveži zrak. Počakaj no, saj vendar sedaj v družbi ne poljublja roko.

OLGA PAVLOVNA: Onadva nista v družbi, ampak v gozdu.

KARAULOV: Na, zopet in še v dlan. Tudi v gozdu morajo biti gotove meje.

OLGA PAVLOVNA: Temu lahko oprostimo: ima svojo vilo, je inženjer, je korekten, skoro tujec. Le daj bog, le daj bog!...

KARAULOV: Komu naj da? Kaj naj?

OLGA PAVLOVNA: Manji naj da, sreče ji naj da. Sem gresta... (Poriva Karulova v sobo.)

KARAULOV: Kam me rineš?

OLGA PAVLOVNA: Pojdi s terase, ne hodi jima pred oči.

(Odideta. Prideta Manja in Pribilev.)

PRIBILEV: Manja, Marusja, Margo... Vi ste igralka. Ako ne poznate ljubezni in strasti, nimate pravice stopiti na oder.

(Izteguje k njej roko. Manja stopi korak v stran.)

PRIBILEV: Mislite, da ste se sedajle od mene oddaljili? Ne, od umetnosti ste se oddaljili. Zavedajte se, da so vse velike umetnice ljubile.

MANJA: Toda vas niso ljubile.

PRIBILEV: Manja, Marusja, Margo, vi nočete razumeti. Pojasnim vam... (Jo prime za roko.) Stopiva v vašo sobo.

MANJA: Ne, tega niti v sobi ne bom razumela (izmakne roko).

PRIBILEV: Kako se naj po vsem tem še shajam z mladino! Kaj bi! Odbijte me, naženite me... Zaprl se bom, vase se bom poglobil... Ste se že seznanili s tragedijo individualizma? (Skloni glavo in jo podpre z rokami.) Ali se hočete peljati v avtomobilu?

MANJA: Ne.

PRIBILEV: Kako grenka je samota! ... A v motornem čolnu?

MANJA: Tudi ne.

PRIBILEV: Po čem se razlikujete od prejšnjih gospodičen, ki jih je pomedla revolucija?

MANJA: Po tem, da vam ne verjamem.

PRIBILEV: Izborno, dokažem vam. Dokažem. Poglejte no v moje srce, pa magari samo iz umetniške radovednosti.

MANJA: Dobro. Bom že kako pogledala, toda sedaj moram delati.

PRIBILEV (odhaja, umikajoč se): Manja, Marusja, Margo... (Zadene se ob Senečko.) Štor! Oprostite, malo sem se zmotil. (Odide.)

SENEČKA: Razumem. To je nesramen namig... Treba mu je reči nekaj takega... Na, ne pride mi tako hitro na misel prava nesramnost. (Kriči za Pribilevim.) Štor sem slišal. Marija Sergejevna, kaj pa ima vaš papa proti meni?

MANJA (gleda v zvezek): Kdo vam je pa to rekel?

SENEČKA: Kar je res, je res. Povprašal sem za vas, on pa me je poslal v napačno stran, tja v jarek me je poslal. Pod nič kaj prida zvezdo sem se rodil.

MANJA: Na primer?

SENEČKA: Pravijo, da so takšna nepridiprav ozvezdja — Rak, Vodolij... Mogoče, da lažejo. Jaz sem se prav gotovo rodil pod eno teh grdobij. Lahko prisedem?

MANJA: Sedite, samo ne dolgo (čita vlogo).

SENEČKA: Seveda, z mojo srečo samo v ječi lahko dolgo sedim. Marija Sergejevna, muči me neko popolnoma teoretično vprašanje. Ali je moj poklic zelo ostuden?

MANJA: Zakaj? Vi ste potreben človek, tehnik...

SENEČKA: No da! Toda kakšen tehnik? Zobni. Polje mojega delovanja — oprostite, da sem tako intimen — je ustna votlina. Namenil sem se, da se iztrgam iz nje. V življenju hočem imeti perspektive, kakšni horizonti pa naj bodo — v ustni duplini.

MANJA: No, kaj bi to, učite se, delajte.

SENEČKA: Mar ne delam? Med nami rečeno: »Veliko enciklopedijo« čitam. To ti je grdobija, pa kako težka!

MANJA: Ste že veliko prečitali?

SENEČKA: V prvem zvezku sem prišel do »absurda«. Jaz živim po načrtu. (Privleče zapisnik iz žepa.) Evo vam, moj bodoči program: v juniju — nabaviti si ob dobri priliki obleko, v juliju pa — predelati svojo psihologijo. Marija Sergejevna... (Hoče Manjo objeti, pa ne sme, roka mu ostane v zraku.) Marija Sergejevna, odločil sem se za nesramnost. (Poskoči.) Moja biografija je v vaših rokah!

MANJA: Kaj je z vami? (Pobesi roke z vlogo.)

SENEČKA: Samo to, da se mi zdi, kot bi moral sedajle s padalom skakati iz aeroplana. Okrog na okrog — vihar, do zemlje je

več kot osem km, od zadaj me porivajo, — da bi pa skočil, mi manjka nesramnosti. Kaj pa, če se padalo ne odpre? Kaj pa potem? Deformirana masa in meščanska zadušnica.

MANJA: Senečka, kaj pa je z vami?

SENEČKA (z roko si pokriva oči): Glejte, skačem! Ljubim vas! Letim in čakam odgovora! Ena, in dve, in tri, in štiri...

(Iz vile prideta Olga Pavlovna in Karaulov. Merita naravnost k Senečki.)
(Odide, kar zanaša ga od sreče.)

SENEČKA: Ljubim!... In pet, in šest... in sedem...

OLGA PAVLOVNA: Kaj pa vi? Z zaprtimi očmi kompromitirate našo hčer?

SENEČKA (odkrivajoč oči): Razbil sem se.

OLGA PAVLOVNA: Sergej Petrovič, naženite tega meščana, naženite ga!

KARAULOV (vodi izpod rok Senečko vstran): Sprehajajte se mladenič, tam-le se sprehajajte.

SENEČKA: Najprej se seznanite z menoj; morda pa sem čisto dober človek.

MANJA: Le še pridite, Senečka, vi mi zelo ugajate!...

SENEČKA: Ugajam? Vam? Jaz? (Poljublja Karaulova.) Papa!...
(Odide, kar zanaša ga od sreče.)

MANJA: Zakaj sta ga nagnala?

OLGA PAVLOVNA: Radi količine. Preveč jih je. Manja, drži se Fjodora Fjodoroviča. Fjodori Fjodoroviči se v življenju dvakrat ne najdejo.

MANJA: O čem to govorite.

OLGA PAVLOVNA: Videla sva, kako je bil pri tebi ves razburjen.

KARAULOV: Kaj ti je pravil?

MANJA: Neumnosti.

KARAULOV: Kakšne neumnosti?

MANJA: Navadne.

OLGA PAVLOVNA: Ali ti je odkril ljubezen?

MANJA: Zakaj ste vi, starci, tako erotično nastrojeni. »Kdo je govoril? Kaj je govoril?« Človek vendar ne sme biti tako vsiljiv! Kako rada bi vas enkrat za vselej proučila! No, zakaj sta pa tako nenadoma odrevenela? Sedita!

(Karaulov in Olga Pavlovna sedeta drug poleg drugega na klopico in spremljata z očmi Manjo, ki hodi po poti sem in tja.)

MANJA: Radi sebe se čudim: kako sem se le mogla roditi v taki družini? Materi je to odpustljivo: njo je mož eksploatiral kot gospodinjo. Ampak ti — umetnik! Kje imaš ti čut za lepoto? No, kje? Kaj hočeta?

OLGA PAVLOVNA: Tebi hočeva srečo.

MANJA: Dobra specialista, instruktorja za srečo! V čem pa je po vajinem mnenju sreča?

OLGA PAVLOVNA: V Fjodoru Fjodoroviču.

MANJA: Fjodor Fjodorovič... Če se mi hoče, jih lahko imam deset.

KARAULOV: Prav tega naju je strah.

OLGA PAVLOVNA: Prosim te, preskrbi se že nekako, pusti naju v miru umreti.

MANJA: Ne pustim vaju v miru umreti. Zapomnita si enkrat za vselej: jaz bom hodila, s komer bom hotela.

OLGA PAVLOVNA: Oh!

MANJA: Kjer bom hotela...

OLGA PAVLOVNA: Oj...

MANJA: In kakor bom hotela.

KARAULOV: Da, obsežen program.

MANJA: Da, vaju pa prosim, da se ne mešata v moje privatno življenje. To je netaktno. Potrudita se, da se poboljšata in da me ne bosta nadlegovala s takimi neumnostmi kot je možitev. Jaz preživljam zdaj dramo (tolče po zvezku). Tragedijo! (Odide.)

KARAULOV: Nam jo zaupaj. Kam si jo v grmovje pobegnila preživljat?...

OLGA PAVLOVNA: In midva zopet sediva pod terorjem...

(Pride Zina.)

KARAULOV: Zina, Zinečka...

OLGA PAVLOVNA: Zinečka, ne odbijte najine prošnje.

KARAULOV: Obračava se na vas kot na starejšega prijatelja.

ZINA: Kaj pa je? Kaj pa je?

KARAULOV: Ali vam ni Manja ničesar takšnega tragičnega pripovedovala?

ZINA: Kaj? Kaj?

OLGA PAVLOVNA: Ne veva, ampak z njo se je nekaj zgodilo, ali pa se sedaj dogaja... Tam je...

KARAULOV: Vidite, kako strašno hodi?... (Olgi Pavlovni): Skrij se, drugače jih zopet dobiva.

(Odideta v sobe. Vstopi Manja. Zina se ji od zadaj počasi približuje.)

MANJA (iz vloge): »Kaj naj storim?« Ne, ne tako. »Kaj naj storim?... Naj povem materi?... Ona tega ne preživi. Odit? Kam? In kaj bo z otrokom? Kakšno življenje ga čaka?... Mojega otroka... Mojega otroka! Umreti?«

ZINA: Le obupati ne! Manja, ljuba Manja, vse sem slišala. Ali je vendar mogoče radi tega umreti?

(Manja v prvem trenutku ne razume, potem se grohoče.)

ZINA: Seveda, ti si igralka in se smeješ zelo prirodno, le da jaz vse razumem.

MANJA: Tebi nič, meni nič sem sama s seboj glasno govorila, vlogo sem študirala.

ZINA: Lažeš, govorila si s solzami v očeh. Starše je seveda treba varati, toda prijateljico — to je svinjarija. Takega odnosa do sebe nisem zaslužila.

MANJA (se je odločila): Dobro. Pomagaj mi. Kaj naj storim? Kaj naj storim?

ZINA: Prva stvar — ne obupaj, druga — daj mi besedo, da ne boš v nobenem slučaju umrla. Ničesar ne bom spraševala, samo to mi povej — je to Kostja?

MANJA: Potem, potem.

ZINA: Razumem. Poslušaj: imam naslov. Nazivajo jo Agripina Semjonovna. Odvedem te tja.

MANJA: Sem proti temu.

ZINA: Zakaj? Me sploh nismo dolžne, da se pustimo voditi na vajetih od nekakšne narave, mi ji moramo nasprotovati. Vsi so tega mišljenja, i socialisti, i jaz... Ne, otroci se ne prilegajo našemu življenju. Spominjam se: videla semeno v parku: v desnici otrok, v levici aktovka. Niti premakniti se ne more, niti misliti ne more. Jaz sem ji naravnost svetovala: otroka v aktovko — aktovko pa pozabiti na klopi. Ne, k Agripini Semjonovni pojdeva, k njej vse zahajajo popolnoma mirno.

MANJA: In odhajajo?

ZINA: In odhajajo še bolj mirno, prirodno.

MANJA: Poglej no, poglej... To pomeni, da bova tam srečali tista dekleta, ženske.

ZINA: One te vendar ne poznajo.

MANJA: Tega se ne bojim. Jaz celo... Sijajno! Soglašam.

ZINA: Torej jutri z jutranjim vlakom v Moskvo. Manja, ničesar ne bom spraševala, samo to mi povej — je to Kostja?

MANJA: Potem izveš. Zapomni si, Zina, nikomur niti besedice.

ZINA: Manja! (Pokaže na svoja prsa.) Pozabljen, molčeč grob.

(Na balkonu se pojavi Kostja.)

ZINA: On? Da? Ne bom motila. (Odide.)

MANJA: Danes imamo dovolj gradiva za svoj dnevnik.

(Kostja z balkona molči Manji roko.)

KOSTJA: Manja, imam ti zelo veliko povedati.

MANJA: Jaz tebi tudi.

KOSTJA: No, govori.

MANJA: Ne, najprej govori ti.

(Pavza.)

KOSTJA: Ali ti je dobro?

MANJA: Dobro.

(Pavza.)

MANJA: In tebi?

KOSTJA: Zelo dobro.

(V vratih se pojavi Jakov, prime Kostjo in ga vleče v sobo.)

KOSTJA: Presneta guvernanta!...

(Dalje prih.)

Ivan Lončar:

INDIJA IN NACIONALNO VPRAŠANJE

I.

V dobi monopolističnega kapitalizma je velika večina človeštva nacionalno zatirana. Nad kolonialnimi in polkolonialnimi narodi Azije, Afrike, Amerike, Evrope in Avstralije gospoduje peščica vladajočih narodov Anglije, Francije, USA, Japonske, Italije itd. Finančne oligarhije imperialističnih držav so izboljšale življenjski položaj dela svojih narodov zato, da so v njih dobile masovno oporo za dvojno izkoriščanje in zatiranje velike večine človeštva.

Izrazit primer zatiranega kolonialnega naroda je angleška kolonija Zapadna Indija. »Angleški kapital, vložen v Indiji v najrazličnejših oblikah, cenijo na deset milijard rubljev. Samo obresti plačuje od tega kapitala Indija Angliji letno okrog 1 milijardo rubljev. Če računamo, da se vsa trgovina tako izvozna kakor uvozna vrši s pomočjo angleške mornarice in angleškega trgovskega aparata, tedaj tudi ves trgovski profit (okrog 150 milijonov rubljev) pripada angleškemu kapitalu.«² Kdo plačuje te dobičke angleškemu imperializmu, kažejo naslednja dejstva: »L. 1918. je po najtočnejšem računu umrlo radi španske bolezni 13 milijonov ljudi. Povprečna življenjska starost v Indiji znaša 24 let. Prirastek prebivalstva v Indiji katastrofalno pada in znaša po podatkih zadnjega štetja 1.2%. Ta dejstva lepo govore o tem, da so radi angleškega gospodstva široke mase indijskega naroda pred popolnim fizičnim propadom.« »Življenjski nivo indijskega delavca je eden najnižjih na svetu. Res je, da so se med vojno dvignile mezde za pribl. 20%, toda cene najpotrebnejših produktov so se istočasno dvignile za 76%. Življenje v indijskih delavskih četrtih se ne da opisati. Umrljivost otrok v teh četrtih pre-

¹ Citateljem priporočamo, da si ob tej priliki prečitajo članek A. Kovača: Indija pod peto angleškega imperializma, »Književnost« 1933. št. 5. ter razpravo T. Brodarja: Nacionalno vprašanje kot znanstveno vprašanje, istotam štev. I—VII.

² Glej »Književnik« 1935. štev. 2, članek Godca: Nacionalni pokret v Indiji. Vse, kar je v našem članku v narekovajih, je vzeto iz tega članka.

sega vse svetovne rekorde (55.2 od sto otrok do enega leta umre). Za hrano porabi indijski rudar 86%, a kovinar 76% svoje mezde. Pri takšni mezdi indijski delavec ne more obnavljati z vsakdanjim delom potrošene energije in po nekaj letih umre ali pa pobegne na vas. Razen nizke mezde pritiska na indijskega industrijskega delavca tudi kazenski sistem in plačevanje v živilih. V tovarnah vlada deseturni delavnik, ki je za Vzhod velika pridobitev.«

Primer Indije je značilen za vsak zatirani narod; le stopnja in način izkoriščanja sta pri različnih narodih različna. Nacionalno vprašanje je torej v prvi vrsti gospodarsko vprašanje, vprašanje gospodarske osvoboditve zatiranih narodov.

Posebna oblika gospodarskega izkoriščanja in nacionalnega zatiranja kolonialnih in polkolonialnih narodov, je njih politično izkoriščanje in zatiranje. »300 milijonov rubljev plačuje letno indijski narod angleškemu uradnikom v Indiji za vzdrževanje državnega aparata, armade itd. Razen tega ima angleški imperializem še celo vrsto privilegijev, kakor možnost izkoriščanja indijske vojske izven Indije.«

Kolonialni in polkolonialni narodi vzdržujejo tuje državne aparate, ki so sredstva za zatiranje njih samih in tistih, ki so v enakem položaju kakor oni. Nacionalno vprašanje je torej drugič vprašanje politične osvoboditve zatiranih narodov.

Tretjič je nacionalno vprašanje kulturno vprašanje: vprašanje jezika, umetnosti, šolstva, gledališča, knjig itd., vprašanje kulturne svobode in možnosti kulturnega razvoja zatiranih narodov. Čim višja je kulturna stopnja zatiranih narodov, tem večjega pomena je kulturna vsebina njihovih nacionalnih osvobodilnih bojev.

Vidimo, da je nacionalno vprašanje gospodarsko, politično in kulturno vprašanje. Nacionalna borba zatiranih narodov je borba za njih gospodarsko, politično in kulturno osvoboditev izpod jarma vladajočih narodov in njihovih finančnih oligarhij. Zato je nacionalna borba gospodarska, kulturna in politična borba.

Posebno vprašanje je, zakaj imajo ti boji nacionalno obliko. Prvič zato, ker je nacionalna enota zatiranih narodov izkoriščana in zatirana v prvi vrsti po tujem narodu, tujem državnem aparatu in predvsem po tuji finančni oligarhiji; drugič zato, ker je pri osvobodilni borbi zatiranih narodov velikega pomena njihovo domače meščanstvo, ki se je vedno pod geslom nacionalne osvoboditve borilo s pomočjo vsega ljudstva svojega naroda za svoj nacionalni trg in meščansko revolucijo sploh; tretjič daje nacionalnemu vprašanju njegova kulturna vsebina izrazito nacionalni značaj zato, ker imajo še danes nekateri sestavni deli kulture bolj nacionalni in manj internacionalni značaj.

II.

Po ugotovitvi, kakšna je vsebina nacionalnega vprašanja, je potrebno ugotoviti, ali predstavljajo zatirani narodi skladne enote s povsem skupnimi interesi, ali ne. In če ne, kakšne so interesne razlike med skupinami teh narodov samih. Socialna struktura zatiranih narodov sestoji iz majhnega števila meščanstva, velikanske večine kmečkih množic in iz mladega industrijskega proletariata. Jasno je, da se interesi teh razredov močno razlikujejo. Ideal meščanstva zatiranih narodov je v prvi vrsti monopol na domačem trgu, izločenje konkurence vladajočih narodov. Ideal kmečkih množic je izboljšanje njihovega ekonomskega položaja, popolna agrarna reforma, znižanje davčnih bremen itd. Razredno zavedni proletariati vidi v nacionalnem zatiranju le posebno obliko družbenega zatiranja. V kolikor je nacionalno-osvobodilna borba pot do osvoboditve vsega delovnega ljudstva izpod kakršnikoli oblik zatiranja, v toliko je njegova borba za samoodločbo in osvoboditev zatiranih narodov. Iz različnih interesov med razredi zatiranih narodov izvira različno pojmovanje nacionalnega vprašanja in različni načini borbe za nacionalno osvoboditev. Nacionalno vprašanje je vprašanje buržuazije ter vprašanje kmečkih in malomeščanskih množic zatiranih narodov.

Za ponazoritev te trditve bomo podali razvoj nacionalnega gibanja v Indiji. Primer Indije jasno kaže interesno različnost med razredi zatiranih narodov. Obenem je klasičen primer, kako razvojno pot grede nacionalna gibanja v dobi poznega monopolističnega kapitalizma.

Prva razvojna stopnja nacionalnega gibanja Indije seže do l. 1922. Njeni začetki so sredi 19. stoletja. Vrhunec in obenem zlom gibanja pade v prva leta po svetovni vojni 1919—1923. »V tem gibanju so tvorile jedro malomeščanske množice z Mahatmo Gandhijem na čelu, ki je vrgel geslo „noncooperation“, t. j. „nesodelovanja“. Vse, kar je angleškega — blago, šole, uradi itd. se najstrožje bojkotira. Geslo bojkota je zajelo milijone indijskega prebivalstva, toda voditelji gibanja, gandhisti, so se ustrašili lastne ustvaritve in tako je bilo gibanje brez pravega vodstva poraženo. Osnovno protislovje v tedanji gandhijevski taktiki je bilo to, da so se gandhisti opirajoč se na gibanje množic, istčasno strašno bali revolucionarnega načina borbe. To protislovje je moralo prej ali kasneje privedi do razkola med množicami in voditelji. S tem, da so se gandhisti odrekli vsakemu nasilju, so zanašali v gibanje zmedo. Angleški generali v Indiji so bili seveda drugačnega mnenja in so obilno prelivali tujo kri, da bi obdržali oblast. Splošno znani so številni primeri krvavih obračunov z mirnimi kmeti, ki so jih z neverjetnim izsesavanjem gnali k upor. Mnogoštevilni krvavi „nauki“ seveda niso bili

zastonj za množice, toda na žalost v tej dobi ni bilo v Indiji sile, ki bi lahko prevzela v svoje roke bankrotirano vodstvo gandhistov in tako se je gibanje l. 1922. poleglo.«

Gandhijeva ideologija je ideologija malomeščanstva, zlasti obrtnikov. Njegov način borbe, kakor bojkot angleškega blaga, proslavljanje vretena itd. pričajo, da je zastopal le interese srednjih stanov. Siromakom je pridigoval staro molitvico »sreča ni v blaginji temveč v revščini«. Govoriti edino pravilno, da je eden izmed pogojev sreče blaginja, ni mogel človek, ki se ni boril za blaginjo vsega naroda, temveč le za eksistenco propadajočih srednjih stanov.

Prva razvojna stopnja nacionalnega gibanja ni prinesla izboljšanja položaja niti obrtnikom, niti kmečkim in delavskim množicam in niti meščanstvu. Taktika pasivnega odpora se je izkazala za brezuspešno. Delavske in kmetske množice so razočarane zapuščale Gandhija. »Buržuazija, prestrašena radi masovnega razmaha gandhizma se je od njega odcepila in se 1923. l. organizirala v novo stranko svaradžistov (svaradž — samouprava). S to organizacijo se prične druga stopnja v zgodovini indijskega nacionalnega gibanja. Namesto pasivnega odpora so svaradžisti proglašali revolucionarni parlamentarizem, ki pa je ostal v praksi samo sodelovanje z angleško vlado. Njihovo načelo je bilo zaščita interesov buržuazije in s tem tudi pripravljenost na vsak kompromis z angleškim imperializmom. Strah pred masovnim gibanjem je izrazil vodja svaradžistov Dass. Koga misli on, ko govori besede o anarhiji, ni težko uganiti, ker jih je izrekel pod vplivom četrletne borbe bombayskih tekstilcev. V teh besedah je skrito bistvo svaradžizma indijske buržuazije, ki je pripravljena pred očmi delavskega gibanja paktirati z angleškim imperializmom in pozabiti na svoj program nacionalne neodvisnosti. Enemu od vodij indijskega nacionalizma pripisujejo te besede: »Če gredo Angleži iz Indije, ali pa bodo izgnani iz nje, tedaj bodo v Port-Saidu prejeli telegram, naj se vrnejo«.

Iz vsega tega je edino pravilen zaključek o nacionalnem gibanju indijske buržuazije ta-le: »Indijska buržuazija ni nikdar nastopila kot res revolucionaren činitelj in ni niti zahtevala neodvisnosti, pač pa je bila vedno pripravljena paktirati z angleškim imperializmom, samo da bi ohranila svoj delež v izsesavanju indijskega naroda. Čim bolj se razvijejo razredna nasprotja, tem manjša je opozicionalnost indijske buržuazije.«

Jasno je, da poleg svaradžistov, ki tvorijo jedro indijskega meščanstva v drugi stopnji nacionalnega gibanja, poznamo še druge meščanske skupine, ki zagovarjajo drugačen način nacionalne borbe, kakor paktiranje. To je del malomeščanske revolucionarne inteligence, ki zahteva individualni teror. Njena pot je v bistvu podpiranje paktašev, ker individualni teror prinaša zmedo v nacionalni pokret, ne rodi zaželjenih uspehov in spravi

v slabo luč revolucionarni način borbe. Levo krilo meščanstva se zavzema v besedah za masovno revolucionarno osvobodilno borbo vsega ljudstva, v dejanjih pa podpira svaradžiste. Njegova pot je pot zaviranja razvoja, ker zadržuje revolucionarne malomeščanske in kmečke množice v taboru paktaške indijske buržuazije. Kakor svaradžisti, tako so tudi leve skupine meščanstva zatiranih narodov pojav, ki je značilen za vsak močnejši nacionalni pokret v prvi in drugi stopnji njegovega razvoja.

Izkušnje indijskega nacionalnega gibanja so neprecenljive važnosti za nacionalna gibanja vsega sveta. Te izkušnje kažejo, da je način pasivnega odpora vsega naroda brezuspešen. Meščanstvo samo, ki ima vodstvo v tem odporu, se prejkoslej samo razočara nad njim, ker ji paktiranje z vladajočo buržuazijo prinaša več razrednih pravic in več profitov. Zato se taktika pasivnega odpora prejkoslej spremeni v odkrito vezanje domače buržuazije s tujo. Ta vezava pomeni rešitev nacionalnega vprašanja buržuazije zatiranih narodov. S tem pa še ni niti rečeno in niti načeto nacionalno vprašanje kmečkih množic, ki tvorijo ogromno večino zatiranih narodov. Zato se nacionalna borba kmečkih in dela malomeščanskih množic po rešitvi nacionalnega vprašanja nacionalne buržuazije nadaljuje. Nastane vprašanje, kako bodo te množice rešile svoje nacionalno vprašanje in kdo je sposoben biti njihov voditelj v tej novi stopnji njihove nacionalne osvobodilne borbe.

Preden odgovorimo na to vprašanje, je potrebno ugotoviti, zakaj je nekoč nacionalno meščanstvo bilo sposobno revolucionarne osvobodilne borbe zatiranih narodov in zakaj danes ni več. Prvič zato, ker je bilo takrat delovno ljudstvo preslabo, da bi moglo izrabiti revolucionarna gibanja meščanstva za svojo osvoboditev; in drugič zato, ker dobi industrijskega kapitalizma odgovarja ozemlje nacionalnih držav, dobi finanjskega kapitalizma ozemlje imperijev. Nacionalnim buržuazijam zatiranih narodov je v dobi monopolističnega kapitalizma nemogoča popolna gospodarska in politična svoboda — kakor je bila možna v dobi industrijskega kapitalizma — nemogoča radi vsemogočnosti internacionalnih finančnih oligarhij. Značaj monopolističnega kapitalizma torej zahteva, da je vedno večja večina človeštva nacionalno zatirana. Nerešeno nacionalno vprašanje je eksistenčni pogoj monopolističnega kapitalizma. Radi tega je mesto proletariata na strani zatiranih narodov.

III.

Svetovna gospodarska kriza je pospešila razširitev spoznaja, da je indijska buržuazija v svoji nacionalni borbi zasledovala le svoje razredne interese in ne interesov svojega naroda. Kmečke množice so opustile pot pasivnega odpora pod vodstvom

svoje buržuazije in gredo na pot masovne revolucionarne borbe proti angleškemu imperializmu in proti domačemu fevdalizmu. Pričenja se tretja razvojna stopnja nacionalne osvobodilne borbe. Prvi dve stopnji nacionalne borbe sta reševanje nacionalnega vprašanja buržuazije zatiranih narodov, tretja stopnja je stopnja reševanja nacionalnega vprašanja kmečkih in dela malomeščanskih množic.

»Kmečko gibanje postane vidno l. 1928. v predelu Bardoli, province Bombay, kjer je takoj dobilo značaj borbe proti angleško-indijski vladi, čeprav so mu nacionalisti poskušali na vse načine odvzeti politični značaj. Sam Gandhi je smatral, da se mora nujno preprečiti širjenje revolucionarnega gibanja kmetov na druge predele. In Gandhi se ni zaman vznemirjal, ker je prišlo v mnogih drugih provincah do kmečkih konferenc, kjer se je razpravljalo o tem, kako bi se dalo pomagati Bardolijcem. Značilno je, da je to gibanje, ki je bilo sprva čisto legalno, začelo dobivati revolucionarne oblike. Sestavljeni so bili kmečki odbori, ki so se upirali provincialnim vladam. Angleško časopisje je pisalo, da ne morejo vladni uradniki brez privoljenja teh odborov dobiti ne kruha ne vode, ne drugih najpotrebnejših sredstev.«

V letih svetovne gospodarske krize je pravtako močno naraslo gibanje indijskega delavstva. »Čeprav je l. 1928. doseglo število stavkujočih 506.861 in število izglubljenih delovnih dni 31 milijonov 647.404, vendar je imelo takrat stavkovno gibanje popolnoma gospodarski značaj. Stavke v l. 1929. pa vsebujejo že prvine politične borbe. V veliki stavki bombayskih tekstilcev so bile postavljene tri zahteve: 1. da se sprejme nazaj 6000 delavcev, odpuščenih v tovarni Vadja; 2. priznanje Girni Kamgara in tovarniško zavodnih odborov; 3. pravica prostega dela strokovnih organizacij med delavci (zbiranje članarin, prispevkov itd.). Kot vidimo, je samo prva zahteva gospodarska in še ta ne v nekem ozkem smislu. Ostali zahtevi sta pretežno politični.

Še nekaj je, radi česar se odlikujejo štrajki iz l. 1929. To je velik dvig avtoritete revolucionarnih strokovnih organizacij in naglo vpadanje vpliva reformistov in buržujskih nacionalistov v indijskem strokovnem gibanju. Revolucionarna strokovna organizacija tekstilcev, Girni Kamgar, organizirana l. 1928., je narasla v l. 1929. od 334 članov na 65.000 članov. Na veliki indijski železnici je od 50.000 organiziranih delavcev 40.000 v revolucionarni strokovni organizaciji železničarjev.

Zanimivo je vedeti, kako se je začela bombayska stavka l. 1929. Po direktivi Girni Kamgara je 26. aprila 1929 točno ob 12. uri zapustilo delo 100.000 tekstilcev kot en mož. Stavka je nenadoma od vseh 80 tovarn zajela 70. Vodstvo stavke je bilo ves čas na višini, čeprav so najboljše voditelje zaprli že pred stavko ali pa v njenem začetku.

»Zelo važna novost v stavkovnem gibanju l. 1929 je bilo organiziranje delavskih obrambnih oddelkov. Ker v Indiji ni bilo večje stavke, kjer bi ne bilo žrtev policijskega terorja, so ti oddelki postali takoj važnega pomena v delavskem gibanju.«

Isti nasprotniki in isti masovno-revolucionarni način borbe vedno bolj združuje kmečke in delavske množice v delavsko-kmečko zvezo. Vodstvo v nacionalno-osvobodilni borbi prehaja iz rok buržuazije v roke delavstva. Edino pod njegovim vodstvom je možna masovna revolucionarna organizacija delavcev in kmetov; brez te organizacije pa ni nacionalne osvoboditve Indije. Indijska buržuazija postaja vedno bolj odkriti agent angleškega imperializma.

Končno spoznanje, ki ga daje razvoj nacionalnega gibanja v Indiji, je sledeče:

Izvedba načel popolne meščanske demokracije (samoodločba naroda, popolna agrarna reforma itd.) je v dobi poznega monopolističnega kapitalizma možna le s pomočjo masovne organizacije delavcev, kmetov in dela malomeščanstva, pod vodstvom razredno zavednega delavstva. Edino ta pot nudi možnost popolne rešitve gospodarske, politične in kulturne vsebine nacionalnega vprašanja kmetov in malomeščanskih množic. Dokler nacionalne buržuazije zatiranih narodov stoje na čelu nacionalne osvobodilne borbe, tako dolgo je ta borba ovirana in njen masovni nositelj izrabljan za razredne interese svojega vodstva. Tudi v prvi stopnji nacionalnega gibanja, t. j. v stopnji nesodelovanja, je nacionalna buržuazija z razvojem družbenih nasprotij vedno večji zavirač nacionalne osvobodilne borbe, ker politika »nesodelovanja« ni pot rešitve, temveč pot zavlačevanja nacionalnega vprašanja. Nacionalno vprašanje delovnih množic zatiranih narodov bodo rešile le delovne množice teh narodov.

Georgij Plehanov:

O MATERIALISTIČNEM POJMOVANJU ZGODOVINE

(Konec.)

VI.

Černiševskij, avtor »Orisov Gogoljeve periode ruske literature« pravi v eni izmed svojih opomb k prvi knjigi politične ekonomije I. S. Milla:

»Ne pravimo, da rasa nima prav nobenega pomena; razvoj naravoslovnih in zgodovinskih ved še ni dosegel tolike točnosti analize, da bi lahko v večini slučajev odločno dejal: tu tega elementa absolutno ni. Kdo ve, morda je v tem jeklenem peresu

delec platine: absolutno tega nikakor ni moči ovreči. Lahko rečemo samo to: po kemični analizi najdemo v sestavu tega peresa toliko delcev, ki so nedvomno jekleni, da je del, ki o njegovem sestavu morda pripada platini, popolnoma neznamen: in če bi ta del eksistirал, s praktičnega stališča ne bi mogli obračati nanj prav nobene pažnje... V praksi ravnajte s tem peresom kakor je pač vobče treba ravnati z jeklenimi peresi. Prav tako v praktičnih stvareh ne obračajte pozornosti na raso ljudi, ravnajte z njimi kakor pač z ljudmi... Morda je imela rasa naroda kak vpliv na to, da je izvestni narod danes v takem, ne pa v drugačnem položaju; absolutno tega ni moči ovreči; zgodovinska analiza še ni dosegla matematične, brezpogojne točnosti, po njej, kakor tudi po današnji kemični analizi, ostane še majhen, sila majhen residuum, ostanek, za katerega so potrebni natančnejši načini raziskovanja, ki današnjemu stanju znanosti še niso dostopni. Toda ta ostanek je sila majhen. V oblikovanju današnjega položaja vsakega naroda pripada tako velik del učinkovanju okolnosti, ki niso odvisne od prirodnih plemenskih lastnosti, da je tedaj, če te posebne, od obče človeške nature različne lastnosti tudi obstojajo, ostalo za njihovo učinkovanje sila malo prostora, neizmerno, mikroskopsko malo prostora.

Na te besede smo se spomnili, ko smo čitali Labrioline misli o vplivu rase na zgodovino duhovnega razvoja človeštva. Avtor »Orisov Gogoljeve periode« se je bavil z vprašanjem o pomenu rase v glavnem s praktičnega stališča, toda tisto, kar je dejal, bi morali stalno imeti pred očmi vsi, ki se bavijo s čisto teoretičnim raziskovanjem. Družboslovje bo izredno mnogo pridobilo, če bomo končno opustili grdo navado, valiti na raso vse, kar se nam v duhovni zgodovini danega naroda zdi nerazumljivo. Morda so imela plemenska svojstva na to zgodovino tudi kak vpliv. Toda ta hipotetični vpliv je bil najbrže tako neizmerno majhen, da ga je treba v interesu raziskovanja rajši smatrati za enakega ničli in gledati posebnosti, ki jih je opaziti v razvoju tega ali onega naroda, kot produkt posebnih zgodovinskih pogojev, v katerih se je ta razvoj vršil, ne pa kot rezultat vpliva rase. Seveda bomo srečali nemalo slučajev, v katerih ne bomo v stanu povedati, kakšni so bili prav za prav pogoji, kateri so povzročili posebnosti, ki nas zanimajo. Toda, kar se danes ne ukloni sredstvom znanstvenega raziskovanja, se jim bo morda jutri udalo. Sklicevanja na rasna svojstva so zato neudobna, ker prekinejo raziskovanje prav tam, kjer bi se moralo začeti. Zakaj zgodovina francoske poezije ni podobna zgodovini poezije v Nemčiji? Iz čisto enostavnega razloga: temperament francoskega naroda je bil tak, da ni mogel imeti ta narod niti Lessinga niti Schillerja niti Goetheja. Nu, hvala za pojasnilo; zdaj razumemo vse.

Naziranje o vlogi rase v zgodovini ideologij, ki ga pobijamo, ne imenujemo brez razloga starega. Ono predstavlja enostavno različico v prošlem stoletju zelo razširjene teorije, ki ves tok zgo-

dovine objasnjuje s svojstvi človeške narave. Materialistično pojmovanje zgodovine s to teorijo nikakor ni združljivo. Po novem naziranju se narava družbenega človeka izpreminja hkratu z družbenimi odnosi. Po tem takem obča svojstva človeške narave zgodovine ne morejo objasniti. Kakor je Labriola goreč in prepričan pristaš materialističnega pojmovanja zgodovine, je vendar v izvestni, čeprav zelo majhni meri priznal tudi pravilnost starega naziranja. Nemci ne pravijo zastoj: Wer A sagt, muss auch B sagen.

Organizacijo vsake dane družbe opredeljuje stanje njenih produkcijskih sil. Z izpremembo tega stanja se mora na vsak način prej ali slej izpremeniti tudi družbena organizacija. Potemtakem je slednja v kolebajočem ravnotežju povsod, kjer rastejo družbene produkcijske sile. Labriola zelo pravilno pripominja, da vprav to kolebanje, hkratu z družbenimi pokreti in borbo družbenih razredov, ki jih poraja, varuje ljudi pred umskim zastojem. Antagonizem je glavni vzrok progressa, pravi, ponavljajoč misel nekega zelo znanega nemškega ekonomista. Toda to takoj popravi. Po njegovem mnenju bi si bilo zelo zmotno domišljati, da ljudje vedno in v vseh primerih dobro razumejo svoj položaj in jasno vidijo tiste družbene naloge, ki jim jih stavi. »Tako misliti,« pravi, »pomeni, domnevati nekaj neverjetnega, nekaj, česar nikoli ni bilo.«

Čitatelja prosimo, naj na ta popravek obrne veliko pažnjo. Labriola svojo misel takole razvija:

»Pravne oblike, politična dejanja in poizkusi družbene organizacije so bili in so časih posrečeni, časih pa napačni, t. j. neodgovarjajoči položaju in neproporcionalni. Zgodovina je polna napak. To pomeni, da tedaj, če je bilo ob danem umskem razvoju tistih, ki jim je bilo treba premagati izvestne težkoče ali rešiti izvestne naloge, vse v njej nujno in če ima vse v njej svoj zadosten vzrok, vendar ni bilo vse razumno v smislu, ki ga dajejo tej besedi optimisti. Po preteku nekaj časa so osnovni vzroki vseh družbenih izprememb, t. j. izpreminjajoči se ekonomski pogoji, privedli in privedejo, časih po sila stranskih potih, do takih oblik prava, do takega političnega reda in do take družbene organizacije, ki odgovarja novemu položaju. Toda ne smemo misliti, da se je instinktivna modrost misleče živali razodevala in se razodeva, sic et simpliciter, v jasnem in popolnem razumevanju vseh položajev in da v primeru, če je dana ekonomska struktura, lahko na sila logičen način izvajamo iz nje vse ostalo. Z nevednostjo — ki jo lahko s svoje strani objasnimo — si je moči v precejšnji meri razlagati, čemu je zgodovina šla tako in ne drugače. K nevednosti moramo prišteti grobe instinkte, ki jih je človek podegoval od svojih prednikov — živali — in ki še zdavnaj niso popolnoma premagani, kakor tudi vse strasti, vse krivice in vse različne oblike pokvarjenosti, — vso lažnivost, vse licemerje, vso

nesramnost, — ki so se z neizbežnostjo morale poroditi in se porajajo v družbi, osnovani na podreditvi človeka človeku. Ne da bi padali v utopije, lahko predvidevamo in dejansko predvidevamo, da se bo v bodočnosti pojavila družba, ki se bo razvila po zakonih zgodovinskega gibanja iz sodobnega družbenega reda, — in vprav iz protislovij tega reda, — in ki ne bo več poznala antagonizma razredov... Toda to je stvar bodočnosti, ne pa sedanjosti ali preteklosti. Sčasoma bo pravilno organizirano družbeno proizvodstvo osvobodilo življenje izpod gospodstva slepe slučajnosti, zdaj pa je slučajnost mnogolični vzrok vsakovrstnih nepričakovanih pripetljajev in nepredvidenega prepletanja dogodkov.

V vsem tem je dosti resničnega. Toda resnica sama, čudovito prepletajoč se z zmotami, dobi tu videz ne povsem posrečenega paradoksa.

Labriola ima brez dvoma prav, ko pravi, da ljudje svojega družbenega položaja še izdaleka zmerom jasno ne razumejo in da se ne zavedajo zmerom dobro tistih družbenih nalog, ki iz njega izhajajo. Ko pa se, stoječ na tej osnovi, sklicuje na nevednost ali praznoverje kot na zgodovinski vzrok nastanka mnogih oblik občezitja in mnogih običajev, tedaj se, ne da bi to sam opazil, vrača na stališče prosvetljencev XVIII. stoletja. Preden je omenil nevednost kot enega izmed važnih vzrokov, ki nam objasnjujejo »čemu je zgodovina šla tako in ne drugače«, bi bil moral določiti, v kakšnem smislu je prav za prav to besedo tu moči rabiti. Bila bi velika napaka, če bi mislil, da je to samo ob sebi razumljivo. Ne, to nikakor ni tako razumljivo in tako enostavno kakor je videti. Poglejte Francijo XVIII. stoletja. Vsi misleči predstavniki tretjega stanu so goreče hrepeneli po svobodi in enakosti. Za dosego tega cilja so zahtevali odpravo mnogih zastarelih družbenih uredb. Toda odprava teh uredb je pomenila zmagoslavje kapitalizma, ki ga je, kakor zdaj prav dobro vemo, težko imenovati carstvo svobode in enakosti. Zato lahko rečemo, da je ostal plemeniti cilj filozofov preteklega stoletja (t. j. XVIII. stol. — op. prev.) nedosežen. Lahko tudi rečemo, da filozofi niso znali pokazati sredstev, nujnih za njegovo dosego, lahko jim torej očitamo nevednost kakor so to delali mnogi socialisti-utopisti. Labriolo samega preseneča protislovje med dejansko ekonomsko tendenco tedanje Francije in med ideali njenih mislecev. »Čudno gledišče, čuden kontrast!« vzklika. Toda, kaj je to čudnega? In v čem je tičala »nevednost« francoskih prosvetljencev? V tem, da so gledali na sredstva za dosego vseobčega blagostanja drugače kakor dandanes gledamo mi? Toda, saj tedaj o teh sredstvih ni moglo biti niti govora: zgodovinsko gibanje človeštva jih še ni ustvarilo, t. j. pravilneje, razvoj njegovih produkcijskih sil jih še ni ustvaril. Prečitajte Mablyjeve »Doutes proposés aux philosophes économistes«, prečitajte Morellijev »Code de la nature«, pa boste videli, da sta ta dva pisa-

telja v toliko prihajala v očitno in vpijoče protislovje z najbi-stvenejsimi, najvsakdanjejsimi in občnarodnimi potrebami svo-jega časa in v toliko sama, nejasno zavedajoč se tega, smatrata svoje sanje za popolnoma neizvedljive, v kolikor sta se v naziranjih o predpogojih človeškega blagostanja razhajala z ogromno večino prosvetljencev, v kolikor sta sanjala o odpravi privatne lastnine. Še enkrat vprašamo, v čem je torej obstojala nevednost prosvetljencev? Mar v tem, da so, zavedajoč se druž-benih potreb svojega časa in pravilno prikazujoč načine njihove zadovoljitve (odprava starih privilegijev i. dr.), pripisovali tem načinom skrajno pretiran pomen, t. j. pomen poti k vseobči sreči? To še ni tako strašna nevednost, s praktičnega stališča je treba to smatrati celo za koristno, zakaj, kolikor bolj so prosvetljenci verovali v univerzalni pomen zahtevanih reform, tem energičneje so jih terjali.

Nedvomno nevednost so prosvetljenci pokazali s tem, da niso znali najti niti, ki je vezala njihova naziranja in stremljenja z ekonomskim položajem tedanje Francije, in da niso niti slutili, da taka nit obstoja. Gledali so nase kot na glasnike a b s o l u t n e resnice. Mi pa zdaj vemo, da absolutne resnice ni, da je vse rela-tivno, da vse zavisi od okolnosti kraja in časa, toda vprav zato moramo zelo previdno soditi o »nevednosti« raznih zgodovinskih epoh. Njihova nevednost, v kolikor se razodeva v lastnih jim družbenih pokretilih, stremljenjih in idealih, je takisto rela-tivna.⁷

VII.

Kako nastajajo juridične norme? Lahko rečemo, da vsaka taka norma predstavlja odpravo ali izpremembo kake stare nor-me ali kakega starega običaja. Zakaj odpravljajo stare običaje?

⁷ Plehanov bi se moral tu točneje izraziti, zakaj dejansko je rela-tivno samo človeško spoznanje. Samo o absolutni resnici kot obliki človeškega spoznanja smemo reči, da je ni. Nikakor pa ne smemo negirati absolutne resnice vobče, ki jo predstavlja objektivni, od našega spoznanja neodvisni svet in njegovi zakoni, med njimi tudi zakoni družbenega razvoja. Negacija absolutne resnice vobče je dia-metralno nasprotna materialistični spoznavni teoriji in vodi naravnost v agnosticizem, odtod pa v subjektivizem in solipsizem. Iljin pravi v »Materializmu in empiriokriticizmu«: »S stališča modernega materializ-ma, t. j. marksizma, so zgodovinsko pogojne le meje, v katerih se naše spoznanje bliža objektivni, absolutni resnici, obstoj te resnice same pa je brezpogojen, brezpogojno je, da se ji bližamo.« Po Iljinu je temeljno stališče materialistične spoznavne teorije takole: »Priznanje objektivne realnosti vnanjega sveta in zakonov vnanje prirode, pri čemer človek tako ta svet kakor te zakone lahko spozna, ne da bi jih to spoznanje kdaj moglo v celoti obseči.« Popolnega spoznanja absolutne resnice torej ni, čeprav mu načelno niso postavljene no-bene meje, priznanje njenega objektivnega bivanja pa je glavni postu-lat materialistične spoznavne teorije. Dobro vemo, da je bil Plehanov daleč od vsakega idealizma, vendar pa bi nezadostna formulacija tako važnega vprašanja utegnila zavesti kakega čitatelja v zmoto. Op. prev.

Zato, ker prenehajo odgovarjati novim »razmeram«, t. j. novim faktičnim odnosom, v katere ljudje stopajo drug nasproti drugemu v družbenem procesu proizvodstva. Prakomunizem je izginil zaradi naraščanja produkcijskih sil. Toda produkcijske sile rastejo le postopoma. Zato tudi postopoma rastejo faktični odnosi med ljudmi v družbenem procesu proizvodstva. Zato tudi postopoma stare norme ali običaji postajajo tesni in zatorej raste potreba po odgovarjajočem *juridičnem* izrazu novih dejanskih (ekonomskih) odnosov med ljudmi. Instinktivna modrost misleče živali navadno sledi tem faktičnim izpremembam. Če stare *juridične* norme ovirajo izvestnemu delu družbe dosego njegovih življenjskih ciljev, zadovoljitev njegovih vsakdanjih potreb, tedaj se ta del družbe teh stesnenj na vsak način in izredno lahko zave: v ta namen je treba malce več modrosti kakor za spoznanje, da ni udobno nositi pretesnih čevljev ali pa čez mero težkega orožja. Toda od zavesti, da je dana *juridična* forma tesna, je kajpak še daleč do zavestnega stremljenja po njeni odpravi. Izpočetka se ji skušajo ljudje v vsakem poedinem slučaju enostavno izogniti. Spomnite se, kako se je godilo pri nas v velikih kmečkih družinah, ko so se pod vplivom porajajočega se kapitalizma pojavili novi viri zaslužka, neenaki za različne člane družine. Običajno družinsko pravo je postalo tedaj pretesno za srečnike, ki so zaslužili več ko drugi. Toda ti srečniki se niso tako lahko in ne tako kmalu upali nastopiti proti staremu običaju. Dolgo časa so del zasluženega denarja pred starešinami enostavno potuhnjeno skrivali. Toda novi ekonomski red se je postopoma utrjeval, staro družinsko življenje se je vedno bolj in bolj majalo; družinski člani, ki so bili zainteresirani na njegovi odpravi, so vedno višje dvigali glavo; delitve so se množile in končno je pričel stari običaj izginjati, prepuščajoč prostor novemu običaju, nastalemu pod novimi pogoji, v novih faktičnih odnosih, v novi ekonomiki družbe.

Rast zavesti njihovega položaja pri ljudeh navadno bolj ali manj zaostaja za rastjo novih faktičnih odnosov, ki izpreminjajo ta položaj. Toda zavest vendarle gre za faktičnimi odnosi. Kjer je zavedno stremljenje ljudi po odpravi starih uredb in po vzpostavi novega *juridičnega* reda slabo, družbena ekonomika tega novega reda še ni popolnoma pripravila. Z drugimi besedami, v zgodovini nejasnost zavesti — »premiki nezrele misli«, »nevednost«, — neredko pomeni le eno: da je še slabo razvit predmet, katerega se je treba zavedati, t. j. novi porajajoči odnosi. No, tovrstna nevednost, — nevednost in nerazumevanje tega, česar še ni, kar je še v procesu nastajanja — je očitno le relativna nevednost.

Obstoja še druga vrsta nevednosti — nevednost z ozirom na *prirodu*. To je moči imenovati *absolutno*. Merimo jo lahko po oblasti *prirode* nad človekom. Ker pa razvoj pro-

dukcijskih sil pomeni naraščanje človekove oblasti nad prirodo, je jasno, da povečanje produkcijskih sil pomeni zmanjšanje absolutne nevednosti. Prirodni pojavi, ki jih ljudje ne razumejo in ki zato niso podrejeni njihovi oblasti, porajajo različne vraže. Na izvestni stopnji družbenega razvoja se praznoverne predstave tesno prepletajo z nravnostnimi in pravnimi pojmi ljudi, katerim tedaj privedajo svojevrsten odtенок.⁸ V procesu borbe, — ki jo povzroča naraščanje novih faktičnih odnosov ljudi v družbenem procesu proizvodstva — neredko igrajo religiozni nazori veliko vlogo. Novotarji in konservativci kličejo na pomoč bogove, stavljajo pod njihovo zaščito te ali one uredbe ali pa celo predstavljajo te uredbe kot izraz božanske volje. Razumljivo je, da so evmenide, ki so jih Grki nekdanj smatrali za braniteljice materinskega prava, napravile za njegovo ohranitev prav tako malo kakor Minerva za triumf očetovskega prava, ki ji je bil baje pri srcu. Ko so ljudje klicali na pomoč bogove in fetiše, so zastoj zapravljali trud in čas, vendar pa ni nevednost, ki je omogočala vero v evmenide, niti malo ovirala tedanjih grških konservativcev, da ne bi razumeli, da stari juridični red (točneje, staro običajno pravo) bolje garantira njihove interese. Takisto praznoverje, ki je omogočalo upanje na Minervo, ni oviralo novotarjev, da se ne bi zavedali neprikladnosti starega načina življenja.

Dajaki na otoku Borneu niso poznali uporabe klina pri sekanju drv. Ko so ga Evropci pripeljali seboj, so domače oblasti svečano prepovedale njegovo rabo.⁹ To je bilo po vsej priliki dokaz njihove nevednosti. Kaj more biti bolj nesmiselno, kakor odpovedati se rabi orodja, ki lajša delo? Vendar, pomislite, morda boste dejali, da je za to moči najti olajšujočo okolnost. Prepoved rabe evropskega delovnega orodja je bila najbrže eden izmed načinov borbe proti evropskemu vplivu,

⁸ M. M. Kovalevskij pravi v svoji knjigi »Zakon in običaji na Kavkazu«: »Študij religioznih verovanj in praznoverij Išavov nas privede k zaključku, da ta narod pod oficijelnim plaščem pravoslavja še do zdaj stoji na tisti stopnji razvoja, ki jo je Tylor tako posrečeno imenoval animizem. To stopnjo, kakor znano, spremlja navadno odločna nadvlada religije nad družbeno moralo, kakor tudi nad pravom« (II. del, str. 82). Gre pa ravno za to, da po Tylorju prvotni animizem nima prav nobenega vpliva niti na moralo niti na pravo. Na tej stopnji razvoja »med moralo in pravom ni medsebojnega odnosa ali pa je ta odnos šele v povojih«. »Divji animizem skoraj popolnoma pogrša tisti nravnostni element, ki v očeh civiliziranega človeka tvori bistvo vsake praktične religije... nravnostni zakoni imajo svojo posebno utemeljitev itd.« La civilisation primitive, Paris 1876, t. II. p. 463—464. Zato bo praviše, če rečemo, da se religiozna praznovanja prepletajo z nravnostnimi in pravnimi pojmi šele na določeni, razmeroma precej visoki stopnji družbenega razvoja. Zelo nam je žal, da zaradi pomanjkanja prostora ne moremo na tem mestu pokazati, kako si to razlaga sodobni materializem.

⁹ E. B. Tylor, La civilisation primitive, Paris 1876, t. I. p. 82.

ki je pričel izpodkopavati trdnost starih domačih uredb. Domače oblasti so se nejasno zavedale, da po uvedbi evropskih običajev od teh uredb ne bo ostal niti kamen na kamenu. Klin jih je nekako močnejše od drugih evropskih orodij spominjal na razdiralni značaj evropskega vpliva. In zato so njegovo uporabljanje svečano prepovedali. Čemu je bil vprav klin v njihovih očeh simbol opasnih novotarij? Na to vprašanje ne moremo zadovoljivo odgovoriti: vzrok, iz katerega se je predstava o klinu v glavah domačinov asociirala s predstavo o opasnosti, grozeči staremu načinu življenja, nam ni znan. Z vso uverjenostjo pa lahko rečemo, da se domačini nikakor niso motili, ko so se bali za trdnost svojega starega reda: evropski vpliv dejansko zelo hitro in močno skazi — če jih ne razdere — običaje divjakov in barbarov, ki pridejo podenj.

Tylor pravi, da so Dajaki sicer gromoglasno obsojali uporabljanje klina, da so se ga pa vendarle posluževali, ko so to lahko napravili skrivaj in jih ni nihče videl. Evo, nevednosti lahko prištejemo še »hinavščino«. Toda, odkod se je ta vzela? Očividno jo je porodila zavest o prednosti novega načina sekanja drv, ki jo je spremljala bojazen pred javnim mnenjem ali pa pred zasledovanjem s strani oblasti. Instinktivna modrost misleče živali je potemtakem kritizirala prav tisti ukrep, ki se je imel za svoj nastanek zahvaliti njej. In v svoji kritiki je imela prav: prepovedati uporabljanje evropskega orodja še ni pomenilo, odstraniti evropski vpliv.

Če bi rabili Labriolin izraz, bi lahko rekli, da so Dajaki v danem primeru ukrenili nekaj, kar ni odgovarjalo njihovemu položaju, kar mu je bilo neproporcionalno. Imeli bi popolnoma prav. In k tej Labriolini pripombi bi lahko še pristavili, da si ljudje prav dostikrat izmišljajo take neproporcionalne, položaju neodgovarjajoče ukrepe. Kaj pa iz tega sledi? Samo to, da moramo poizkušati odkriti, ali ni kake odvisnosti med tovrstnimi zmotami ljudi na eni strani in značajem ali stopnjo razvoja njihovih družbenih odnosov na drugi. Taka odvisnost brez dvoma obstoja. Labriola pravi, da si je nevednost tudi moči razložiti. Mi pravimo: ne samo moči, marveč treba si jo je razložiti, če je le družboslovje v stanu postati stroga znanost. Če si je »nevednost« moči razložiti z družbenimi vzroki, tedaj se ni treba sklicevati nanjo, ni treba govoriti, da je v njej rešitev uganke, čemu je zgodovina šla tako in ne drugače. Rešitev ne tiči v njej, marveč v družbenih vzrokih, ki so jo porodili in ji dali to in ne drugo obliko, ta in ne drug značaj. Čemu bi omejevali svoje raziskovanje z navadnimi sklicevanji na nevednost, ki ničesar ne objasnjujejo? Kadar gre za znanstveno pojmovanje zgodovine, tedaj sklicevanje na nevednost priča le o nevednosti raziskovalca.

VIII.

Vsaka norma pozitivnega prava štiti izvesten interes. Odkod se pa interesi vzamejo? Ali predstavljajo produkt človeške volje in človeške zavesti? No, ustvarjajo jih ekonomski odnosi ljudi. Ko vzniknejo, se interesi tako ali drugače odražajo v zavesti ljudi. Da ščitimo izvesten interes, se ga moramo zavedati. Zato vsak sistem pozitivnega prava moremo in moramo smatrati za produkt zavesti.¹⁰ Ljudska zavest ne priključuje v življenje interesov, ki jih pravo štiti; po tem takem ona ne določa vsebine prava, toda stanje družbene zavesti (družbene psihologije) v danem času določa obliko, ki jo odraz danega interesa dobi v človeških glavah. Če ne bi upoštevali stanja družbene zavesti, si nikakor ne bi mogli tolmačiti zgodovine prava.

V tej zgodovini je treba zmerom in skrbno ločiti obliko od vsebine. Z oblikovne plati vplivajo na pravo, kakor na vse druge ideologije, vsi ali vsaj nekateri deli drugih ideologij: religioznih verovanj, filozofskih pojmov i. dr. Že ta okolnost sama v izvestni — časih precejšnji — meri otežkoča odkritje odvisnosti, obstoječe med pravnimi pojmi ljudi in njihovimi medsebojnimi odnosi v družbenem procesu proizvodstva. Toda to še ni vse.¹¹ Glavna težava je v tem, da na različnih stopnjah družbenega razvoja druge ideologije v zelo nenaki meri vplivajo na vsako dano ideologijo. Tako je bilo staro egipčansko in deloma rimsko pravo podrejeno religiji; v novejšem času se je pravo razvijalo (ponavljamo in poudarjamo: s formalne [oblikovne] plati) pod močnim vplivom filozofije. Da je odstranila vpliv religije na pravo in ga nadomestila s svojim lastnim vplivom, je morala filozofija prestati silno borbo. Ta borba je bila le idealen odraz družbene borbe

¹⁰ »Pravo ni nekaj, kar eksistira izven človekovega delovanja, kakor so to tako zvane fizične, naravne sile... Narobe, to je red, ki so ga ljudje sami zase določili. Ali se človek v svoji dejavnosti podreja zakonu vzročnosti ali deluje svobodno, samovoljno, to je v danem vprašanju brezpomembno. Naj bo tako ali tako, pravo po zakonu vzročnosti in po zakonu svobode ni nikoli ustvarjeno izven, marveč zmerom preko dejavnosti človeka, po njegovem posredovanju.« (N. N. Korkunov »Lekcije o občji teoriji prava«. S. Peterburg 1894, str. 279). To je popolnoma pravilno, čeprav zelo slabo rečeno. Toda g. Korkunov je pozabil predstaviti, da interesov, ki jih pravo štiti, ljudje ne ustvarjajo zase, marveč jih določajo medsebojni odnosi v družbenem procesu proizvodstva.

¹¹ Čeprav se tudi o tem sila nejasno izražajo celo taka dela. kakršno je »Zakon in običaj na Kavkazu« g. Kovalevskega. G. M. Kovalevskij tam dostikrat gleda pravo kot produkt religioznih naziranj. Pravilna pot raziskovanja bi bila drugačna: g. Kovalevskij bi si moral ogledati religiozna verovanja in pravne uredbe kavkaških narodov kot produkt njihovih družbenih odnosov v procesu proizvodstva, razjasniti vpliv ene ideologije na drugo in poizkušati najti edinstveni vzrok tega vpliva. G. Kovalevskij bi moral biti takemu načinu raziskovanja bolj naklonjen, ker v drugih svojih delih kategorično priznava vzročno zavisnost pravnih norm od načinov proizvodstva.

tretjega stanu z duhovščino, vendar pa ni zato v nič manjši meri otežkočala oblikovanja istinitih naziranj o izvoru pravnih uredb, to pa zato, ker so bile zaradi nje videti očiten in nedvoumen produkt borbe abstraktnih pojmov. Labriola kajpak v splošnem prav dobro ve, kakšni faktični odnosi se skrivajo za podobno borbo pojmov. Ko pa gre za posameznosti, tedaj pred težavnostjo vprašanja položi svoje materialistično orožje in kakor smo videli, smatra za mogoče, omejiti se na sklicevanje na nevednost ali moč tradicij. Mimo tega omenja še »simbolizem« kot poslednji vzrok mnogih običajev.

Simbolizem je zares nemalo važen »faktor« v zgodovini nekaterih ideologij. Toda med poslednje vzroke običajev ga ne moremo prištevati. Vzemimo takle primer: Pri kavkaškem plemenu Išavov si ženska ob bratovi smrti ostriže lase, ne dela pa tega, če ji umre mož. Striženje las je simbolično dejanje: nadomestilo je še bolj star običaj, po katerem se je bilo treba žrtvovati na pokojnikovi gomili. Čemu pa ženska izvrši to simbolično dejanje na bratovi gomili, ne pa na moževi? Po besedah G. M. Kovelevskega v tem »ne moremo gledati nič drugega kakor ostanek iz tiste daljne dobe, ko je bil glavar rodovne skupine, združene na podlagi dejstva resničnega ali navideznega izvora iz ženske — rodovne prababice, po letih najstarejši sorodnik po materi, torej najbližji kognat.«¹² Iz tega sledi, da postanejo simbolična dejanja razumljiva šele tedaj, ko razumemo smisel in izvor odnosov, ki jih zaznamenujejo. Odkod pa se ti odnosi vzamejo? Odgovora na to vprašanje kajpak ni treba iskati v simboličnih dejanjih, čeprav nam časih lahko pokažejo marsikaj koristnega. Izvor simboličnega običaja striženja las na bratovi gomili si razlagamo z zgodovino družine, razlago zgodovine družine pa moramo iskati v zgodovini družbenega razvoja.

V predmetnem slučaju je obred striženja las na bratovi gomili preživel tisto obliko sorodnostnih odnosov, kateri se je imel zahvaliti za svoj nastanek. To je primer vpliva tradicije, ki ga Labriola omenja v svoji knjigi. Toda tradicija lahko ohrani le tisto, kar že eksistira. Z njo si ne moremo razlagati niti izvora danega obreda ali dane oblike vobče, niti njene ohranitve. Sila tradicije je sila inercije. V zgodovini ideologij se moramo dostikrat baviti z vprašanjem, čemu se je dani obred ali običaj ohranil, ne glede na to, da niso izginili le odnosi, ki so ga priklicali v življenje, marveč tudi drugi, sorodni mu običaji ali obredi, ki so jih porodili isti odnosi. To vprašanje je enako vprašanju, čemu je razdiralno učinkovanje prizaneslo vprav temu obredu ali običaju, odstranilo pa druge. Odgovarjati na to vprašanje s sklice-

¹² Zakon in običaj na Kavkazu, II. del, str. 75. (Najnovejša raziskavanja obredov in običajev matriarhalnih plemen, v katerih lahko v precejšnji meri gledamo prazgodovino evropskega človeka, so to domnevo znanstveno potrdila. Op. prev.)

vanjem na moč tradicije, pomeni, omejiti se na njegovo ponovitev v trdilni obliki. Kako bi bilo temu odpomoči? Zateči se moramo k družbeni psihologiji.

Stari običaji izginjajo, stari obredi se kršijo tedaj, ko ljudje stopijo v nove medsebojne odnose. Borba družbenih interesov se izraža v obliki borbe novih običajev in obredov s starimi. Niti en simbolični obred ali običaj, v z e t k o t a k, ne more niti v pozitivnem niti v negativnem smislu vplivati na razvoj novih odnosov. Če konservativci vneto branijo stare običaje, delajo to zategadelj, ker je v njihovi glavi predstava o ugodnih in dragih družbenih uredbah, ki so jih navajeni, trdno zvezana (asociirana) s predstavo o teh običajih. Če novotarji sovražijo in zasmehujejo te običaje, delajo to zategadelj, ker je v njihovi glavi predstava o teh običajih zvezana s predstavo o tesnih, zanje neugodnih in neprijetnih družbenih odnosih. Potemtakem gre tu v glavnem za asociacijo idej. Ko vidimo, da kak obred ni preživel le odnosov, ki so ga rodili, marveč tudi sorodne mu obrede, ki so jih povzročili isti odnosi, tedaj moramo sklepati, da v glavah novotarjev predstava o njem ni bila tako močno zvezana s predstavo o osovraženi davnini kakor predstava o drugih običajih. Zakaj ne tako močno? Na to vprašanje je časih lahko odgovoriti, časih pa zaradi pomanjkanja neobhodnih psiholoških podatkov popolnoma nemogoče. Toda celo v tistih primerih, ko ga moramo priznati za nerazrešljivega, nerazrešljivega vsaj v današnjem stanju našega znanja, moramo pomniti, da tu ne gre za moč tradicije, marveč za izvestne asociacije idej, ki so jih povzročili izvestni faktični odnosi ljudi v družbi.

Z nastajanjem, izpreminjanjem in razdiranjem asociacij idej pod vplivom nastajanja, izpreminjanja in razdiranja izvestnih kombinacij družbenih sil, si lahko v precejšnji meri razlagamo zgodovino ideologij.

IX.

Po Labriolinem mnenju se filozofija v svojem razvoju deloma spaja s teologijo, deloma pa predstavlja razvoj človeške misli v njenem odnosu do predmetov, ki stopajo v krog našega izkustva. V kolikor se loči od teologije, se bavi z istimi nalogami, h katerih rešitvi je usmerjeno tako imenovano znanstveno raziskavanje. Pri tem hoče ali prehiteti znanost, dajajoč ji svoje lastne verjetne rešitve, ali pa enostavno resumira rešitve, ki jih je znanost že našla, ter jih še nadalje logično obdela. To je kajpak res. Toda v tem še ni vsa resnica. Vzemimo novo filozofijo-Descartes in Bacon smatrata za najvažnejšo stvar filozofije pomnožitev naravoslovno-znanstvenega znanja v svrhu povečanja človekove oblasti nad naravo. V njunem času se filozofija potem-

takem bavi vprav s tistimi nalogami, ki tvorijo predmet naravoslovnih ved. Zato lahko mislimo, da rešitve, ki jih daje, določa stanje naravoslovja. Vendar to ni povsem tako. Tedanje stanje naravoslovnih ved nam ne more pojasniti Descartesovega odnosa do nekaterih filozofskih vprašanj, na primer do vprašanja o duši itd., toda ta odnos si je moči lepo pojasniti z družbenim stanjem tedanje Francije. Descartes strogo loči področje vere od področja razuma. Njegova filozofija ni v protislovju s katolicizmom, marveč narobe, z novimi domisleki skuša potrditi nekatere njegove dogme. V tem primeru lepo izraža tedanje nastrojenje Francozov. Po dolgotrajnih in krvavih nemirih XVI. stoletja se v Franciji pojavi vseobče stremljenje po miru in redu. V politiki se to stremljenje izraža v simpatiji do absolutne monarhije; v mišljenju v izvestni religiozni strpnosti in stremljenju, izogibati se spornih vprašanj, ki bi spominjala na nedavno meščansko vojno. Taka vprašanja so bila religiozna vprašanja. Da se jih ne bi bilo treba dotikati, je bilo treba razmejiti področje vere od področja razuma. To je, kakor smo dejali, storil Descartes. Toda taka razmejitev še ni bila zadostna. V interesih družbenega miru je morala filozofija svečano priznati pravilnost religiozne dogme. V Descartesovi osebi je to storila. Zategadelj so sistem tega misleca, ki je bil najmanj v treh četrтинah materialističen sistem, mnoge duhovne osebe simpatično sprejele.

Iz Descartesove filozofije je logično izhajal Lametriejev materializem. Toda s prav tako pravico je bilo iz nje moči napraviti idealistične zaključke. Če jih Francozi niso napravili, je to imelo popolnoma določen družben vzrok: odklonilno stališče tretjega stanu do duhovščine v Franciji XVIII. stoletja. Če je Descartesova filozofija zrastle iz stremljenja po družbenem miru, tedaj je materializem XVIII. stoletja napovedoval nove družbene pretresljaje.

Že iz tega je razvidno, da si razvoja filozofske misli v Franciji ni mogoče razlagati le z razvojem naravoslovja kakor tudi ne z neposrednim vplivom, ki so ga imeli nanjo razvijajoči se družbeni odnosi. To postane še bolj očitno, če si zgodovino francoske filozofije natančno ogledamo z druge plati.

Vemo že, da je Descartes povečanje človekove oblasti nad naravo smatral za glavno nalogo filozofije. Francoski materializem XVIII. stoletja smatra za svojo najvažnejšo dolžnost, nadomestiti izvestne stare pojme z novimi, na katerih podlagi bi bili lahko zgrajeni normalni družbeni odnosi. O povečanju družbenih produkcijskih sil pri francoskih materialistih ni skoraj niti besedice. To je zelo bistvena razlika. Odkod se je vzela?

V Franciji XVIII. stoletja so razvoj produkcijskih sil izredno močno utesnjevali zastareli družbeni odnosi proizvodstva, arhaične družbene uredbe. Te uredbe je bilo treba v interesih nadaljnjega razvoja produkcijskih sil brezpogojno odstraniti. V

njihovi odstranitvi je tičal ves smisel tedanjega družbenega gibanja v Franciji. V filozofiji se je nujnost take odstranitve izražala v obliki borbe proti zastarelim abstraktnim pojmom, ki so zrasi na podlagi zastarelih odnosov proizvodstva.

V Descartesovem času ti odnosi še daleč niso bili zastareli; hkratu z drugimi družbenimi uredbami, zraslimi na njihovi podlagi, niso ovirali razvoja produkcijskih sil, marveč so ga omogočali. Zato na njihovo odstranitev tedaj nihče ni mislil. Zategadelj si je filozofija naravnost postavila nalogo, povečati produkcijske sile, to najvažnejšo praktično nalogo porajajoče se buržuazne družbe. — — —

Pr eden pa odložimo pero, še enkrat prosimo čitatelja, naj pomni, da ima takozvani ekonomski materializem, proti kateremu so naperjeni ugovori naših gg. subjektivistov in narodnikov, ki so pa kajpak prav malo prepričevalni, zelo malo skupnega s sodobnim materialističnim pojmovanjem zgodovine. S stališča teorije faktorjev predstavlja človeška družba težak tovor, ki ga različne »sile« — morala, pravo, ekonomika itd., itd. — vsaka s svoje strani vlečejo po zgodovinski poti. S stališča sodobnega materialističnega pojmovanja zgodovine pa dobi stvar povsem drug videz. Zgodovinski »faktorji« se izkažejo kot enostavne abstrakcije in ko izgine njihova megla, postane jasno, da ljudje ne delajo nekaj posamičnih zgodovin — zgodovine prava, zgodovine morale, filozofije itd., — ampak eno samo zgodovino svojih lastnih družbenih odnosov, ki jih v vsakem danem času poraja stanje produkcijskih sil. Tako zvane ideologije predstavljajo le mnogovrstne odseve te edinstvene in nedeljive zgodovine v glavah ljudi.

Mihail Šolohov:

SREČANJE S SOVRAŽNIKOM

Prinašamo odlomek iz znanega romana Šolohova »Tihi Don«. Prvi del smo kot film letos videli tudi že v Ljubljani. U. o.

5. oktobra devetnajststoštirinajstega leta zvečer je dobil poveljnik tretje stotnije štirinajstega polka donskih kozakov to-le povelje: »3. oktobra so Nemci s strupenimi plini zastrupili tri bataljone 256. pehotnega polka in zavzeli prvo linijo naših strelskih jarkov. Ukazujem vam, prodreti do druge linije strelskih jarkov, in ko se zvežete s prvim bataljonom 318. polka, zavzeti prvo linijo. Vse se mora zgoditi še nocoj.« Poveljnik je zbral častnike in ukazal odhod. Stotnija se je premaknila.

Medtem ko so kozaki počivali v staniščih, jih je prehitel prvi bataljon 318. polka in se približal mostu čez reko Stohod.

Most je branil močan oddelek strojnih pušk grenadirskega polka. Njihov narednik je pojasnil poveljniku bataljona položaj in čete so odkorakale. Razkrojlene so šle skozi gozd, ki je bil redek in ves razrit. Vojaki so stopali previdno tipaje po tleh, le včasih je kdo polglasno zaklel. Na desnem krilu zadnje čete, šesti od konca, je šel Valet. V tišini je slišal zgolj vlažni šum lastnih korakov in zvenenje v ušesih.

»Hej, rojak!« je zasopel nekdo z leve.

»Kaj?«

»Greš?«

»Grem,« je odgovoril Valet. Padel je in se je previdno splazil iz luknje, ki je bila polna vode. Trenotek sta šla nevidna drug drugemu, ko je nenadoma izpregovoril isti sopeči glas tik nad Valetovim ušesom:

»Greva skupaj, da naju ne bo strah...«

Spet je bilo vse tiho. Prestavljala sta po vlažni zemlji škornje, polne vode. Pegasti mesec, ki se je zdel kakor odsekan, je nankrat splaval izza grebena oblakov. Nekaj časa se je potapljal ko riba v tekočih valovih oblakov, blesteč z oranžastimi luskinami, potlej se je preril na prosto in zlil na zemljo temačno svetlobo. Mokre igle borov so se zasvetile ko fosfor. Zdelo se je, da so močnejše zadišale in še bolj mrzlo je dahnila mokra zemlja. Valet je pogledal soseda. Ta se je iznenada ustavil, stresel z glavo kakor pred udarcem in odprl usta:

»Glej,« je dahnil.

Naslonjen na borovo deblo je stal tri korake proč močno razkoračen človek. »Človek,« je rekel ali pa samo mislil Valet.

»Kdo je?« je zavpil vojak, ki je hodil poleg Valeta, in je zgrabil puško. »Kdo je? Streljal bom!«

Tisti pri boru je molčal. Njegova glava je visela postrani ko kapica sončnice. »Spi,« je zaškripal Valetov smeh. Tresoč se je stopil naprej in si skušal s smehom vlti poguma. Pristopila sta. Valet je gledal z iztegnjenim vratom. Njegov tovariš se je s puškinim kopitom dotaknil nepremične, sive postave.

»Hej, ti! Kaj spiš? Ti, rojak...« je govoril posmehljivo. »Oh, ti čudak ti!«

Glas se mu je utrgal. »Mrtvec!« je kriknil in se odmaknil.

Valetu so zašklepotali zobje. Odskočil je, in na tisto mesto, kjer so malo poprej stale njegove noge, je padel človek, ki je stal ob boru kakor odžagano drevo. Obrnila sta ga z obrazom navzgor in šele tedaj sta spoznala, da si je pod tem borom našel zadnje zavetišče vojak enega izmed treh bataljonov 256. pehotnega polka, ko je bežal pred smrtjo, ki jo je nosil v lastnih pljučih. Bil je velik fant širokih ramen, glava se mu je ohablo povescila, pri padcu si je bil zamazal obraz, od plina razjedene oči so postale tekoče. Izza stisnjenih zob je molel mesnat jezik kakor košček črnega, blestečega se lesa.

»Pojdiva, pojdiva, za božjo voljo! Naj le leži...« je šepetal Valetov tovariš in ga vlekel za rokav. Odšla sta, pa sta takoj nalletela na drugo truplo zastrupljenega vojaka. Vse bolj nagostem so ležali mrličii, ponekod kar v gručah. Nekateri so otrpnili v počepu, drugi so čepeli na vseh štirih, kakor bi se pasli, eden pa je ležal na prehodu med dvema jarkoma popolnoma zvit in je tiščal v usta roko, zgrizeno od bolečin.

Valet in njegov tovariš sta skočila v temno razpoko jarkov, ki se je vijugasto izgubljala v temo. »Morava iti poiskat, nemara najdeva kaj za pod zob,« je neodločno predlagal Valetov tovariš.

»Greva.«

»Ti desno, jaz levo. Dokler naši ne pridejo, bova že pregledala.«

Valet je prižgal vžigalico in stopil v rov. Pri vratih v stanišče je skorajda padel, ko je zadonel jeklen klic:

»Wer ist das?«

Obsevan od luči je odskočil nazaj. »Das bist du, Otto? Weshalb bist du so spät gekommen?« je vprašal Nemeec, ki je stopil iz dupline in si leno popravljaj ogrnjeni plašč.

»Roke! Roke kvišku! Udaj se!« je hripavo zakričal Valet in počenil kakor pri povelju »Na boj!«

Nemeec je od osuplosti ves onemel. Iztegnil je roke, se obrnil in gledal kakor začaran ostro, bliskajočo se konico bajoneta. Plašč mu je padel z ramen, velike delovne roke so mu drgetale, prsti so se pregibali kakor da tipajo nevidne tipke strahu. Valet ni izpremenil drže; gledal je veliko, čvrsto postavo Nemca, kovinaste gumbe na suknjiču, kratke, ob straneh sešite škornje, in kapo, ki jo je nosil pomaknjeno malo poševno. Nenadno se je zdrznil, kakor bi ga nekdo stresel iz njegovega nerodnega plašča. Iz grla mu je prišel čuden zvok. Bilo je kakor kašelj ali ječanje. Stopil je k Nemeu. »Teci!« je dejal s praznim, lomljivim glasom. »Beži, Nemeec! Nisem jezen nate. Ne bom streljal.«

Naslomil je puško na steno jarka in segel Nemeu v desnico. Njegove gotove kretnje so si onega osvojile; spustil je roko in prisluškoval čudovitim zvokom sovražnikovega glasu. Brez obotavljanja mu je pomolil Valet svojo krepko roko, polno brazgotin od dvajsetletnega dela, stisnil mrzle, voljne Nemčeve prste in dvignil dlan; nanjo, marogasto od starih žuljev, so padli lunini žarki ko lističi bezgovega cvetja.

»Delavec sem,« je govoril Valet, ki se je tresel od nasmeha kakor od mrzlice. »Zakaj bi streljal vate?« In z desnico je nalahno porival Nemca na levo in mu kazal v črno goščo gozda. »Beži, neroda! Naši bodo kmalu...«

Nemeec je še zmeraj gledal Valetovo iztegnjeno roko. Gledal je, se napejal in si prizadeval, da bi doumel skrivni smisel nerazumljivih besedi. To je trajalo nekaj trenutkov; njegove oči so se srečale z Valetovimi in na obrazu mu je zažarel vesel

nasmeh. Stopil je korak nazaj. S široko kretnjo je iztegnil roke in zgrabil Valetove roke. Stresel jih je, žarel je od razburjenega nasmeha in se sklanjal k Valetovim očem:

»Du entlässt mich? O, jetzt hab' ich verstanden! Bist du ein russischer Arbeiter? Sozial-Demokrat wie ich? So? Das ist wie im Traum... Mein Bruder, wie kann ich vergessen? Ich finde keine Worte... Nur du bist ein wunderbarer, wagender Junge... Ich...«

V kipečem potoku besed tujega jezika je ujel Valet samo eno znano, vprašujočo besedo: social-demokrat. In njegova rumena dlan se je zdrznila in padla na prsa.

»Da, da, jaz sem social-demokrat! Si razumel, čudak? Ti pa beži... zbogom, bratec! Daj no sem šapo. Saj sva si v sorodu in se morava spodobno posloviti.«

Pretresena sta s čuvstvom razumela drug drugega. Stisnila sta si roke in si zrla v oči — nedavno sovražnika, sedaj zaveznika — velik, postaven Bavarec in majhen ruski vojak. Po gozdu so zadoneli koraki prihajajočih čet. Bavarec je zašepetal:

»In den zukünftigen Klassenkämpfen werden wir in denselben Ausgängen sein, nicht war, Genosse?« ter odskočil v temo kakor velika siva zver.

PRIZNANJE HISTORIČNO MATERIALISTIČNI METODI.

Nič ni danes v filozofiji bolj osovražena kakor materializem. Pripadniki idealistične filozofije, ki je v svojem današnjem klavernem stanju vzela pod okrilje vse najreakcionarnejše ideologije, vključivši fašizem, strastno in kjer se to da, (na pr. pri nas) naravnost denuciantsko napadajo dialektični materializem in njegove pripadnike. V tem napadanju je znak nemoči, kajti če ima kdo toliko družbenega in državnega aparata v rokah, kakor ga imajo danes pripadniki idealistične filozofije (v raznih oblekah in oblikah) in se kljub temu tako strašno boje materialistične filozofije, čigar klasična doba šele pride, je to znak slabosti, omahovanja in brezizglednosti. Le malo je med meščanskim kulturnim svetom odkritosrčnih kulturnih delavcev, ki si upajo priznati, kako je prav danes materialistična filozofija najboljši kompas za orientacijo v kaos sodobne družbe. Tako redko, a zato tembolj dragoceno javno priznanje, je prinesel Stefanović v »Prager Presse« 15. maja 1935), v članku »Homo Montenegrinus«, ko poroča o Djonovičevi knjigi »Rad i karakter Crnogoraca« in o spisu znanega slavista praške univerze prof. Gesemana »Der montenegrinische Mensch«. »Prager Presse« je po politični in svetovnonazorski tendenci daleč od marksizma, zato je objava Stefanovičevega poročila in njegove ugotovitve tem bolj zanimive. Stefanović odkrito prizna, da se je pri analizi črnogorskega problema poslužil prof. Gesemann materialistične metode, ki trdi, da družbeno bivanje (ekonomska, materialna osnova) določa človekovo mišljenje. Prof. Geseman ni sicer marksist, toda bržkone je po svoji praksi prišel do spoznanja, da je danes mogoče reševati najtežje probleme le z historično-materialističnega stališča. Ker je Stefanovičovo poročilo vseskozi zanimivo, ga v celoti prinašamo v prevodu:

Če je med vsemi Južnimi Slovani najbolj poznan in spoštovan Crnogorec, je to samo zategadelj, ker se zdi zapadnim Evropejcem

nekak romantičen tip; ker so nezmožni, da bi prodrli v njegovo pravo bistvo, ga obravnavajo v njegovi pestri narodni noši; to je bolj ali manj operetna postava s škrlatnim sukničcem, modrimi hlačami, belimi nogavicami in čepico, vezeno z zlatom. Kaj torej koristi, če ga nekateri gravajo zavoljo njegove nedelavnosti, lenobe, nezvestobe in grozovitosti, drugi pa hvalijo čez vso mero zaradi njegove hrabrosti, vztrajnosti, častiljublja in stroge pravdnosti? Celó Vuk Karadžić je postavljav v svojem zelo zaslužnem delu »Montenegro und die Montenegriner« stvari na glavo, ko trdi, da je glavno in najnujnejše opravilo Črnogorcev vojna, in da se bolj ukvarjajo z živinorejo kakor pa s poljedelstvom zato, ker jim pastirsko življenje dovoljuje, da se vadijo v orožju, dočim bi obdelovanje polja preveč zaposlilo vse njihove duševne in telesne sile.

Že davno so postavili Cvijić, Erdeljanović, Dučić in Djordjević »montenegrologijo« na trdno znanstveno osnovo. Zdaj pa sta jo nedavno obogatili dve deli: »Rad i karakter Crnogoraca«, ki ga je izdal Geca Kon v Beogradu in čigar avtor je Črnogorec Nikola Djonović, drugo pa »Der montenegrinische Mensch«, je napisal Gerhard Geseman, profesor na nemški univerzi v Pragi. Djonović je zajel temo morda nekoliko širše, ko hoče razložiti črnogorsko psiho v vseh njenih odnosih in različkih, dočim se zdi, da hoče Geseman razčleniti le dve najbistvenejši lastnosti, »čojstvo i junaštvo«, humanost in heroično miselnost teh gorjancev; v resnici pa stoji tu kakor tam pred nami Črnogorec, kakršen je v resnici, občutljiv, ponosen, poln dostojanstva in častihlepnosti, skoraj kitajsko vljuden, skrajn individualist, ki se je hkrati strogo prilagodil družbeni organizaciji, torej bolj pojav iz pradobe ali srednjega veka kakor iz dvajsetega stoletja. Ali ne Djonović ne Geseman ne stremita za tem, da bi le zabeležila duhovne lastnosti teh dinarcev kakor statistične številke, marveč hočeta razložiti izvor tega, kar se zdi navicnemu opazovalcu zgolj čednost ali nečednost.

Djonović kaže nek smisel za ekonomsko in socialno ozadje stvari, ko trdi, da zvesto držanje dane besede v svetu večnih bojev in pogoste krvne osvete ne izhajajo iz nekakšnega visokega etosa, temveč le iz banalne nujnosti; sicer ne bi bila mogoča ne poljedelstvo ne trgovina. Nadalje izvaja, »da krvna osveta ne izvira iz nekakšnega burševskega pojmovanja časti, ampak zelo pogosto iz siromaštva te kraške dežele; travniki, studenci, pravica poti, lova in ribolova so bila življenjsko važna vprašanja eksistence, za katero so prelivali kri.« Takih namigavanj kar mrgoli v dobro dokumentirani razpravi Črnogorca, ki nikakor ne taji negativnih lastnosti svojih rojakov, lastnosti, ki so negativne že zatogadelj, ker so bile pozitivne v preteklosti, ki se temeljito razlikuje od sedanjosti.

Ne da bi se skliceval na Marxa, je Geseman po svoji metodi vendar marksist. Ve namreč, da je družbeno bivanje človeka tisto, kar določa njegovo mišljenje in čuvstvanje. Ve, da ideološka nadstavba neke družbe ne more obstojati, če se je izpremenila njena družbena osnova. Tako so mu duševne lastnosti Črnogorca zgolj odraz družbenih odnosov, v katerih živi ali pa je živel.

Posrečeno označuje Črnogorce kot »ljudsko skupnost, katere življenjska eksistenca zavisi od nenehnosti njihovih bojevnih instinktov in ki je bojevitost, torej nekaj povsem biološkega, povzdignila do herojstva, torej do svetovnega nazora; bojevitost so tolikanj ovekovečili iz navadnega življenjskega načina do trdne življenjske oblike, da živi ta življenjska oblika tudi tedaj, ko se je že omajala naravna družbena osnova, na kateri je zrasta.« Z drugimi besedami, socialni in gospodarski pogoji, v katerih so bili prisiljeni živeti Črnogorci v svoji revni deželi, plemenska organizacija in parstirstvo so povzročili, da so se morali dostikrat braniti pred razbojniki, ki so jim jemali

živino, pred sosednimi plemeni in pred Turki. Spretnost v orožju je bila torej zanje življenjska nužnost in ker dela človek po navadi iz nužnosti čednost, je postala navsezadnje ta spretnost z vsemi ritualnimi priveski za Črnogorce merilo za vse reči. To je osnovna misel studije in ta osnovna misel je marksistična, nemara nekoliko opremljena s Freudovo ostrino.

Takšno posredno priznavanje k marksizmu učinkuje tem bolj osvežujoče v dobi, ko marsikaterega učenjaka brez lastnega prepričanja, potegne veter časa — saj je res samo veter! — v drugo smer.

FRIEDRICH ENGELS: IZVOR RODBINE, PRIVATNE LASTNINE IN DRŽAVE.

Prevedel T. A., izdala in založila Ekonomska Enota r. z. z o. z. v Ljubljani 1935. str. 126+XXIV. Slovenski predgovor napisal Alojz Kovač.)

Marksistična literatura postaja Slovencem vedno bolj dostopna. »Kapitalu«, »Uvodu v dialektični materijalizem«, »Anti-Dühringu«, »Osnovnim problemom marksizma« je sledil v slovenskem prevodu »Izvor rodbine, privatne lastnine in države«, tako da more brati tudi drugih jezikov nevešč čitatelj knjige, ki vsebujejo osnovne pojme marksističnega svetovnega, gospodarskega in zgodovinskega nazora.

Doslej izšli prevodi Marxovih in Engelsovih del so nam ju predstavili kot temeljite poznavalce gospodarstva, prava, zgodovine in filozofije. »Izvor rodbine«... pa priča, da je njuno znanje obsegalo tudi narodopisje v toliki meri, da sta zamogla ne samo kritično presojati in v svoj sistem uvrstiti izsledke raznih znanstvenikov, ki so se s tem predmetom bavili, temveč sta tudi samostojno prišla do etnografskih doznanj, ki povsem potrjujejo pravilnost materialističnega pojmovanja zgodovine.

»Izvor družine...« je spisal Friedrich Engels; vendar iniciativa za to delo izhaja od Karla Marxa, ki je nameraval sam prikazati izsledke zgodovinskih in narodopisnih raziskavanj, zlasti ameriškega znanstvenika Morgana, pa tudi lastnih. Toda smrt ga je pri teh pripravah prehitela, zato more priobčevati Engels v svojem spisu le odlomke iz Marxovih zapiskov, ki vsebujejo misli o obravnavanem predmetu.

To pove Engels v predgovoru k prvi izdaji l. 1884., v katerem podaja nadalje vodilno misel vse knjige: sili, ki dajeta odločilno smer razvoju zgodovine, sta način produkcije življenjskih potrebščin ter v tesni zvezi z njim nastala oblika človeškega združevanja k ohranitvi rodu. Odločilno za družbeno, socialno in tudi kulturno ureditev kakega ljudstva v določeni dobi je torej, na kak način proizvajajo hrano, si oskrbi stanovanje, obleko in orodje, ki je zato potrebno, po drugi strani pa, na kaki razvojni stopnji je družina. Značilno je: na čim primitivnejši stopnji je produkcijski način, tem intenzivnejše obeležje dajejo družbenemu redu rodovne vezi.

Te rodovne vezi so podlaga tistim »gentes«, katerih raziskavanju je posvečen večji del »Izvora družine...«

Engels poroča podrobno o »gens« pri Irokezih, Grkih, Rimljanih, Keltih ter Nemcih. Značilnost teh »gentes« je spočetka matriarhat, t. j. štetje sorodstva po materinski liniji. Sorodstvo po očetu postaja odločilno z nastopanjem zasebne lastnine, zlasti pa nje posledice, dednega prava. Zasebna lastnina pa je imela za svoj predpogoj povečanje produktivnosti dela, nastanek bogastva.

Zasebna lastnina in moževa nadoblast sta ustvarili monogamni zakon, v obliki katerega postanejo žene in otroci predmet moževe lastninske pravice. Ta oblika družine razje staro gentilno prakomunistično družbo. Z razlikami v bogastvu se začenja izkoriščanje tuje delovne sile, podjarmljevanje človeka po človeku, s tem razlika v razredu izkoriščevalcev in izkoriščanih, nasprotje, ki se izraža v razredni borbi.

Razred izkoriščevalcev je v stalni nevarnosti, da razred izkoriščenih izpremeni družbeni red, ki omogoča življenje na račun dela drugih ljudi, zato je ustvaril organ za zaščito svojega položaja: državo. To tezo o državi ilustrira Engels s tremi točno izdelanimi primeri: z nastankom države v Atenah, v Rimu in pri Nemcih. Ob teh primerih obdela pisec dve veliki razdobji: nastanek suženjstva in nastanek fevdalizma, dva družbena sistema, katerih drugega so ustvarila notranja nasprotja v prvem in ki je pozneje sam propadel ob lastnih notranjih nasprotjih in protislovjih.

Engels prevzema Morganovo delitev predzgodovine v divjaštvo, barbarstvo in civilizacijo. Te oddelke, ki imajo še po več stopenj — označujejo: prevladovanje proizvajanja gotovih naravnih proizvodov: barbarstvo — nastop živinoreje in poljedelstva, človek se prouči metod za povečanje proizvodnje s človeškim delom; civilizacija — človek se izučiti nadaljnje predelave naravnih proizvodov, prave industrije in umetnosti.

*

Te navedbe so poskus podati kratek vpogled v vsebino Engelsovega dela, nikakor pa seveda ne mislijo biti nekako poročilo o njegovi vsebini, kajti snov, ki jo obsega to delo, je tako ogromna, da je o njej nemogoče »na kratko« poročati, kajti vsak stavek je važen, vsaka trditev prepromembna, da bi jo smeli izpustiti. Vladimir Iljič trdi o »Izvoru družine...« — (to navaja tudi tehtni predgovor k slovenski izdaji, v katerem Al. Kovač razloži pomen spisa ter njegovo veljavnost kljub socialdemokratskim in vulgarnim poizkusom omalovaževati pomen te knjige —), da je »eno izmed temeljnih del moderne socializma, pri katerem moremo imeti zaupanje v vsak stavek, zaupanje, da noben stavek ni izrečen na slepo, temveč napisan na podlagi ogromnega zgodovinskega in političnega materiala.«

To bo držalo, vendar je izven dvoma, da moramo nekatere stavke razlagati nekoliko širše, kot bi bilo možno zgolj po zapisanih besedah. Na primer:

»Najvišja državna oblika, demokratična republika... je državna oblika, v kateri se edino more izvojevati poslednji odločilni boj med proletariatom in buržoazijo.« (Str. 122.)

Da je bila demokratična republika doslej najvišja meščanska državna oblika, o tem ni dvoma, a primer SSSR in Sovjetske Kitajske kaže, da more nastati diktatura proletariata tudi na razvalinah držav, ki še niso dosegle stopnje demokratične republike — medtem ko demokratična republika Nemčija ni prešla v »progressivno državo, temveč v oblast najhujše reakcije«.

Taki primeri pa nič ne izpremene na dejstvu, da je v »Izvoru družine« podana in obdelana ogromna snov in da so bistveni zaključki vse skozi pravilni. Predvsem ne zmanjšajo vrednosti ugotovitve, da je vladala v prvotni družbi kolektivna lastnina; da je individualno, po zasebni lastnini nastalo prilaščanje proizvodov presežnega dela vzrok za razredne borbe;

da mora dobi razrednih borb slediti brezrazredna družba, ko bodo proizvodi presežnega dela, najjačjega činitelja za napredek civilizacije, zopet kolektivna last.

V nasprotju s trditvami, da je družina celica, nastala iz ljubezni med možem in ženo in da se je grupirala družba in država okoli te celice, dokaže Engels, da je družina tekom zgodovine se izpreminjajoča oblika združitve raznospolnih oseb, nastala pod vplivom gospodarskih razmer in ustvarjena predvsem v gospodarske namene.

V nasprotju z meglenimi trditvami, da je država nek, kakor iz neba padli pravni sistem, ali »resničnost nraštvene ideje«, dokaže Engels, da je država zgodovinsko nastala, organizacija v rokah in v zaščito vladajočega razreda, njegovo orožje v razredni borbi.

In kar je morda glavno: Engels pokaže, kako se mora gledati na zgodovino dialektično, to se pravi v gibanju, družbene oblike v njih nastajanju in nehanju, išoč pri tem vzročnih zvez med posameznimi pojavi, zlasti protisllovij, ki dovajajo do izprememb v sestavu družbe.

*

Ko gledam na slovenski prevod »Izvora družine...« imam vtis, da zrem na lepega, zdravega človeka, ki je odet v zanikrne, raztrgane cunje. Ali je to res nujno, da so prevodi »Nove knjige« in »Ekonomske Enote« površni in slabi? Ali je res nujno, da izide vsak spis kljub neverjetni zamudi brez temeljitih popravkov, kakor v največji naglici ustvarjen.

Da manjkajo v prevodu ločila, ki so za smisel stavkov bistvena, ne bom omenjal, niti ne premnogih nepopravljenih tiskovnih pomot. Ampak, da niti razdelba knjige ni pravilno prepisana, to je pač zanikrnost prve vrste! Engels deli: I. Predzgodovinske kulturne stopnje; II. Družina; III. Irokeška gens itd. Ekonomska enota — odnosno njena tipkarica — pa deli: Kulturne stopnje v predzgodovini: I. Divjaštvo, II. Barbarstvo, III. Rodbina, IV. Irokeška gens.

Potem netočnosti v prevodu: str. XIII. »... tem bolj obvladuje družbeni red rodovne vezi.« Pravilno: tem bolj obvladujejo družbeni red rodovne vezi — torej nasprotno kot prevaja T. A., dalje str. 99 »... najemništvo je bilo tu od že svojih prvih začetkov.« Pravilno: »tu so prvi začetki najemništva...«, da je preveden »übler Atem« z »zlobni dihlijaj« bo vzbudilo smeh pri marsikaterem poznavalcu nemščine.

Jezik v prevodu je poln neodpustljivih napak. Da ne omenjamo »obstoja« mesto »obstoji« ali »obstaja«, »v kolikor« mesto »kolikor«, konstrukcij kakor »pri, sedaj v Parizu« mesto »takrat pri Parizu, sedaj v njem«, nepotrebnih tujk, se omejimo na opazko, da so stavki kakor: »...lahko se jima postavlja nasproti hipoteze (str. XIX) jezikovno popolnoma nedopustni. Pravilno bi bilo: »postavlja m o... hipoteze«... ali kvečjemu »...se postavlja j o... hipoteze«.

Naslov spisa ni dobro preveden. Izvor »rodbine« ne označuje tega, kar je hotel povedati Engels: odkod izvira današnja oblika združitve dveh oseb, zveza med ženo in možem, ki se jim »prirodijo« še otroci, se imenuje družina. »Rodbina« pa pomenja bolj skupino krvnih sorodnikov, obsegajočo eventualno še več družin, več zarodov.

S temi navedbami nikakor nisem hotel omalovaževati pomena izdaje nove knjige »Izvora družine, zasebne lastnine in države«, niti najmanj nočem s tem trditi, da to ni za nas dogodek vseskozi koristnega značaja, za katerega moramo biti založbi močno hvaležni. Tudi ne smemo prezreti, da razmere, v katerih izdaja »Ekonomska enota« novi spis, nikakor niso povoljne.

Prepričan sem tudi, da bi člani z rednim izpolnjevanjem svojih dolžnosti do založbe močno pripomogli do odstranitve marsikaterega nedostataka, ki je sedaj neizogiben.

Zato naj veljajo besede, ki naštevajo pomanjkljivosti novo izdane knjige, kot čitateljeva želja, ki naj bo vpoštevana pri bodočih izdajah »Ekonomske enote«.

V. Sk.

PROTIVOJNI VECER.

Klub neodvisnih akademikov »Mladi Triglav« je organiziral 4. VI. t. l. vrsto recitacij, katerih snov je bila zajeta iz dogodkov svetovne vojne in ki so vojno prikazali v predstavah številnih poslušalcev tako, kot jo v resnici občuti ogromna večina ljudstva, ki je po njej prizadeta; kot nečloveško trpinčenje in ubijanje ljudskih množic za neke navi-

dezne ideale, v resnici pa v korist maloštevilnih izkoriščevalcev delovnega ljudstva.

Tov. Marija Wilfan-Bukovec je v kratkem uvodnem govoru poudarila potrebo protivojnega delovanja. Omenila je zlasti, da spričo moderne tehnike vojna pustošenja ne bodo omejena na vojake na fronti, temveč bo po njih prizadeto tudi tako zvano zaledje, tudi žene, otroci in starci, ki ne bodo stali oboroženi v vrstah borcev.

Recitacije je režiral tov. Tepina Marjan. Snov je bila zajeta iz del Cankarja, Remarquea, Barbusse-a, Krleža, Tollerja, Fedina, Solohova in Dorgelèsja in razdeljena na šest recitatorjev.

Učinek prireditve je bil prav dober, saj so bili čitani spisi umetnine, ki so podajale snov na način, ki je moral prijeti. Zlasti velja to glede Krleža (Baraka Pet Be), katerega naturalistični način opisovanja najtočneje označuje vojno kot skrajno ponižanje človeka, istočasno pa kot farso in cinično zabavo za osebe, ki si iščejo slave in razvedrila v tem, kar pomenja drugim smrt in trpljenje.

Recitali so: S. Kukovec, Saša Sedlar, Tepina M., Kreps Em., Kričič VI., Novak A.

Uspeh večera bi lahko bil še večji, če bi bile priprave za večer temeljitejše, zlasti pa, če bi prireditelji dveurno predvajanje prekinili s kakim odmorom.

Borcem proti fašizmu in proti vojni se večkrat očita, da so pri svojem delu zgolj teoretiki, papirnati doktrinarnji. To, žal, često drži. — Če pogledamo tudi s tega stališča na protivojni večer, to se pravi, s stališča protivojne propagande s sredstvi, ki učinkujejo, kot n. pr. umetnost, predvsem na čustva, ga moremo biti toliko bolj veseli, kajti med teoretično razmotrivanje je zanesel čustvene topline. — (—k.)

Dr. Magnus Hirschfeld umrl. Ko so gorele v Nemčiji grmade knjig, je naše meščansko časopisje z zadovoljstvom pisalo, da je zgorela nemška »pornografska« literatura. Ta »pornografska« literatura je vsebovala tudi dela epohalnega pomena, spise bivšega berlinskega zdravnika dr.-ja Magnusa Hirschfelda (1868—1935), ki je pred kratkim umrl v Švici kot izgnanec iz arijske Nemčije.

Seksuologija je bila do Hirschfelda malo razvita. Vse preveč vpliva so imeli nanjo predsodki in omejenost družbe, ki je gledala na problem spolnosti skozi neko romantiko in, kolikor ni sploh odklanjala razpravljanja o njej kot o nekaj poltenem, nedostojnem, je videla v seksualnosti le »misterij razmnoževanja«. — Hirschfeld, dr. Sigmund Freud in dr. Avgust Forel (švicarski zdravnik, eden izmed prvih seksuologov) so naredili konec temu pojmovanju, pokazali so, kakšen je človek v svojih globinah, kamor vpogled do takrat ni bil »dostojen«.

Dr. Hirschfeld je raziskoval predvsem seksualne abnormalnosti. — Njegova dela o seksualni patologiji, zlasti o homoseksualnosti, so pomenjala za dobo, ko so izšla, znanstvene dogodke prve vrste. — Poleg spisa »Die Homosexualität des Mannes und des Weibes« je priobčeval razprave v listu »Jb. für sexuelle Zwischenstufen«, ki ga je sam izdajal, in v listu »Zeitschrift für Sexualwissenschaft«, katerega soizdajatelj je bil od leta 1908 do 1914.

Svetovna vojna mu je dala ogromno študijskega gradiva. Iz nje je zajel snov za spis, po katerem je med nami najbolj poznan: »Sittengeschichte des Weltkrieges«, kjer prikazuje vojno v tisti luči, v kateri je navdušeni patrioti ne vidijo radi: kot pospeševalteljico najbolj perverznih abnormalnosti, med katerimi je na prvem mestu sadizem. — Ta spis, kakor tudi poznejša številna dela, ga prikazujejo kot odločnega socialističnega simpatizerja in radikalnega pacifista.

Weimarska republika sicer ni bila delu »Sanitätsrat«-a dr. Hirschfelda prav naklonjena, vendar ga ni zatrla, kakor so to storili nar. so-

cialisti ob prevzemu oblasti. Dr. Hirschfeld je ustanovil svetovnoznani seksuološki muzej v Berlinu in izdal seksuološki leksikon, ki kaže, da obvladuje avtor neverjetno obširno snov. —

Narodnosocialistična reakcija je naredila konec Hirschfeldovemu dejstvovanju v Nemčiji. Njegovi spisi so bili požgani, seksuološki muzej razdejan, daljnje delo onemogočeno. Naši časopisi, ki so prinesli vest kot veselo novico, dokazujejo, da ljubijo tudi temo, ki jo vstvarja fašizem, ki jemlje ljudstvu možnost, svobodno gledati in presojeti svojo usodo! — Kajti kdor presoja dejansko stanje kritično, kakor Hirschfeld, ta mora priti do enakih zaključkov kot on, ki je bil n. pr. odločen zagovornik upoštevanja socialne indikacije pri regulaciji porodov.

Dr. Magnus Hirschfeld je mrtev, a njegova zapuščina je bogata. Izvršil je delo, brez katerega si spisov dr. Th. Van de Velde-a, dr. Maksa Hodanna, dr. Wilhelma Reicha ne bi mogli predstavljati in brez katerega bi kriminalistika bila brez mnogih dognanj, ki so danes sprejete med njena osnovna načela.

V. Šk.

Pri občinskih volitvah v Parizu je bil izvoljen kakor doslej vedno tako tudi sedaj André Marty. André Marty je bil vodja upora francoskih mornarjev na Črnem morju, ko je francoska buržoazija hotela l. 1919 zatreti sovjetsko republiko. Zato je bil obsojen na 20 let robije. Ker pa je bil neštetokrat izvoljen za poslanca, ga je morala buržoazija po 4 letih izpustiti iz ječe. Po njem se imenuje sovjetska ladja »André Marty«. Do sedaj je bil v pariškem občinskem svetu sam proti reakcionarni večini, po zadnjih volitvah se mu je pridružilo še 7 tovarišev.

»Jutro« je poročalo dne 10. III. 1935 o občnem zboru Narodne banke. Pravi, da je delniška glavnica 180 milijonov Din in sicer je bilo izdanih 60.000 delnic po 3000 Din. Banka je zares skrajno nacionalna, kajti 59.135 delnic je v rokah »naših« ljudi in le 865 delnic v rokah »tujcev«. Delničarjev je 1375. 10 delničarjev ima 25.679 delnic (vsak več kot po 1000 delnic). Torej ima teh 10 samo 44 % delnic. 11 jih ima 5892 delnic (vsak od 400 do 1000 delnic). Teh 21 ima torej skupaj 31.571 delnic (več ko 50 %!).

»Ponedeljski Slovenec« je poročal dne 11. III. 1935: Čisti dobiček Narodne banke je bil 21.614.935.43 Din. Od 21 milijonov se razdeli med delničarje, ostalo pa gre v fond za dopolnilo dividend.

»Službeni list« št. 22 z dne 16. III. 1935 je objavil: Narodna banka Kraljevine Jugoslavije bo na podstavi petnajstega rednega zborovanja delničarjev NB izplačala za preteklo 1934. leto po kuponu št. 8 dividendo

Din 350.— (tristo petdeset)

po komadu. Izplačevanje dividend se bo vršilo pri bančnih blagajnah: v centrali in pri podružnicah, pričeniši od

12. marca 1935. leta,

in sicer na osnovi kuponov, uvedenih po aritmetičnem redu v spisek, ki se dobi pri bančnih blagajnah.

V Beogradu, dne 11. marca 1935.

Br. 53139.

Uprava NB.

Pripomba: Iz teh poročil sledi, da bo onih 10 srečnih Jugoslovanov dobilo 8.987.650 Din (vsak najmanj 350.000 Din). Kdo so ti ljudje, ne vemo, ker jih štejejo po »aritmetičnem redu«.

Rusija je izdala v 16 letih (od 1900 do 1916) milijardo 600 milijonov knjig, medtem ko je izdala SU v enakem razmerju (od 1917 do 1933) 5 milijard 600 milijonov knjig.

L. 1913 so se tiskale v Rusiji knjige v 29 jezikih; 1928 se je dvignilo to število na 89, danes izhajajo knjige v SU v 104 jezikih. L. 1934 je bilo 75 milijonov knjig izdanih v ukrajinskem jeziku, 18 milijonov v jezikih Transkavkazije, 16 milijonov v jezikih centralne Azije, 11 milijonov v beloruščini.

*

NIN-u v pojasnilo. V Beogradu izhaja socialno-progresiven tednik »Nedeljne informativne novine« (NIN), ki je prvi te vrste v Jugoslaviji in prav gotovo najboljši in najnaprednejši tednik, kar jih imamo. Ze v dveh številkah vodi uredništvo polemiko z zagrebško revijo »Književni horiconti« in njenim urednikom prof. Zimbrekom. Pri tem omenja NIN Mileta Klopčiča kakor tudi mene z velikim začudenjem, da sva člana »Društva mladih književnikov«, ki ga je ustanovil krog sotrudnikov »Književnih horicontov«. Izjavljam, da nisva nikoli bila člana tega društva, istočasno pa opozarjam, da DMK niti tega v svojem manifestu ni trdilo, tam naju zgolj navaja med »sotrudniki KH«. Kolikor se tiče mene, se ne smatram za takšnega »sotrudnika« »Književnih horicontov«, da bi se lahko njihov urednik v polemikah in manifestih skliceval in opiral name, prav tako pa nisem tak »sotrudnik«, da bi me moral zato kdo napadati. Članek o Majakovskem, ki so ga natisnili »K. H.«, je okrnjen izšel v »Književnosti«, ekscerpt iz njega pa si je izprosilo uredništvo »K. H.« — K. B.

*

Popravi! V članku Frana Kranjca »Potreba študija marksizma« se nam je vrnilo nekaj grobih napak. Pravilen naslov članka je »Problemi študija marksizma« in ne »Potreba študija marksizma«. Na str. 200, 3. vrsta, mora biti namesto »nasprostva« — nasprotja; na str. 203, 2. vrsta, namesto »razstanka« — nastanka; na strani 203, 8. vrsta, namesto »kompromisa« — kompas; na str. 203, 29. vrsta, namesto »sledi« — stopi; na str. 204, 4. vrsta, namesto »študijsko enotnost teorije resničnosti« — študijsko enotnost teorije in resničnosti; na str. 204, vrsta 24, mesto »vam« — nam; na str. 204, vrsta 43, namesto »spoštovanje« — upoštevanje; na str. 205, vrsta 5 odspodaj namesto »odnosno« — in; na strani 207, vrsta 6, namesto »delo, Brumaire, kako« — delo, kako; na str. 208, 4. vrsta od spodaj, namesto »nejasni progresivni« — nejasni, odklonilni progresivni; na str. 209, vrsta 7, namesto »ponosnemu« — ponovnemu. Na str. 202 je stavek »Mišljenje ne določa le sposobnost razmišljanja, temveč predvsem obseg in vsebino bivanja«, brez smisla; pravilno se glasi: Mišljenja ne določa le sposobnost razmišljanja, temveč predvsem vsebina in obseg bivanja. — »Problemi študija marksizma« se bodo v prihodnjih številkah nadaljevali.

Na str. 207, opomba 16, namesto »učbenik« — priručnik marksističke sociologije. (Uredništvo si dovoli skromno pripomniti, da teh napak ni zakrivilo samo, temveč avtor, ki je dal svoj rokopis prepisati, a prepisa pred oddajo uredništvu ni pregledal. Zato ponovno prosimo vse sotrudnike, da pred oddajo rokopisov sami dobro pregledajo svoje članke tako vsebinsko kot stilistično, ker sicer zelo otežkočajo urednikovo delo.)

V članku MP »Kaj ve gospod profesor Veber o materializmu«, str. 226, namesto »ta izjava zavijanjan« — ta izjava je za nas dragocena. V njej gospod profesor Veber brez zavijanjan.

V naslovu članka »Katoliški strokovnjak za marksizem« mora biti »...Aleš Ušeničnik« in ne »Aleš Ušenički«.

larju ga naženo! Ker je pa nevarno, da bi ljudi ne zbegal, gredo za njim. A delavske žene se domenijo za demonstracijo.

Četrta slika: Zborovalna dvorana. — Zunič in Dular govorita o težavah z delavci. Tudi stavkokazov še ni. Bobru pove Zunič, da je pooblaščen od centrale, da ga odstavi kot predsednika podružnice. Delavstvo se zbira. Skalar zahteva, naj se Zunič odstrani. Ta pa vztraja in začne demagoško izrabljati težko stanje. Delavstvo je proti vsem birokratom, vendar jih Zunič polagoma pridobiva zase, oziroma za ukinitvev stavke. Bober in Skalar se borita proti lomljenju delavske enotnosti. A Zunič manevrira za napovedanimi stavkokazi in zmaguje. Delavstvo je proti akcijskemu odboru. Zmerja ga z izdajalci. Pred glasovanjem o nezaupnici pride Jeraj. Obsujejo ga s psovkami. S treznim nastopom obvlada položaj. Sporoči, da je Zalar zadrževal prispevke. Zdaj je razkrinkan in odstavljen. Stavkujoči dobe denar. Delavstvo vse Slovenije gleda na stavko s simpatijami. Prispievalo je tudi podpore. Stavkujoči so za nadaljevanje stavke. A Zunič jih spet straši s stavkokazi in omaje njihovo borbenost. Tedaj nastopijo stavkokazi. Seveda niso laskavo sprejeti. A njihov vodja Marko pove, da niso izdajalci. Tovarna jih je nabrala s pomočjo organizacije pod pretvezo, da bo povečala svoj obrat. Zdaj, ko vidijo resnico, ne marajo lomiti stavke. Zunič bi jo rad popihal. Ko se izkaže, da je on pridobil stavkokaze, ga delavci pošteno premlatijo. — A žene in otroci gredo v tem času pred tovarno, delavci pa za njimi.

Peta slika: Na ravnateljstvu. — Vodstvo tovarne je v stiski zaradi nepopustljivosti delavstva. Moser se je vračunal. Zdaj vodi boj za koristi in čast podjetja starejši ravnatelj Graser. A tudi njemu ne gre gladko. Vse preseneti demonstracija žena in otrok, ki hočejo govoriti z vodstvom. Direktor zahteva od orožništva oster nastop. Zunič pojasni slabo situacijo. Dular naznani prihod delavcev. Skozi okno prileti kamen. Panika. Metanje kamenja se izkaže kot Zuničeva in Dularjeva provokacija. Orožnik ju aretira. Podjetniško gospodo hipno razveseli prihod Marka. Toda ta zahteva povrnitev potnih stroškov za vse, ki so nasedli podjetju. Vodstvo se vda. Sprejeti mora tudi akcijski odbor in njegove pogoje. Delavstvo ni le odbilo podjetniškega napada, temveč celo pridobilo šesturnik ob isti plači, ki jo je imelo poprej za osemurnik. Zmaga delavske enotne fronte! Igra je zaključena s povdarkom, da s tem uspehom borba še ni končana. Treba je vztrajnosti pri podiranju stare in grajenju nove družbe.

Iz tega opisa vsebine je razvidno, da je Moškrič obdelal važno snov. V mnogih ozirih je dobro zadel. Podčrtati je treba zdravo tendenco igre za delavsko enotnost, ki jo največkrat ovirajo birokrati vseh branž. Od vseh slik je četrta najbolj dramatična. Moškrič je pokazal od »Rdečih rož« nesporen napredek. Seveda pa to delo tudi še ni brezhibno. Osebe in dogodki še niso poglobljeni, nekaj je tudi scen, ki z realnega stališča, kakor je igra pisana, niso povsem mogoče. Tako Zunič in Zalar prenaprolo prideta iz mesta, mešetarjenje in razdvajanje je preenostavno, a najmanj je verjetno Zuničevo pobalinsko metanje kamenja v pisarno.

Vprizoritev igre zahteva precej truda. Menjava scen, zlasti pa velik ansambel sta trda preizkušnja za oder. Okrog 20 je samo oseb, potem je pa še množica. S. Oblak je kot režiser v precejšnji meri obvladal vse težkoče in nam pripravil lepo predstavo. Obširno snov je dramaturško krajšal in izboljšal. Scensko je operiral največ z zavesami, da je vzel menjavam prizorišča igra naglo potekala. Napetost je rasla od slike do slike! Nekateri prizori so vplivali naravnost sugestivno, dasi še niso bile izčrpane vse možnosti. Zadnji dve sliki sta izzvali aplavze pri odprti sceni, kar se pri nas malokdaj zgodi. Publika, ki je do zadnjega napolnila dvorano, je manifestirala za obračun z demagoškimi birokrati in za proletarsko solidarnost. Topot se je posrečilo našemu odru ustvariti popolno vez med odrom in dvorano. Koncem druge slike

so nekateri v dvorani nehote glasovali za stavko. To je bil zares kolektiven delavski teater. — Režiser je posrečeno podal Zalarja, s. Štravs pa proti pričakovanju dobro Zuniča, zlasti v naporni 4. sliki. Jelenov tovarniški tajnik je dosegel pred odločitvijo v 5. sliki močan moment. Delničarja (ss. Franjo in M. Rinaldo) sta tudi posrečeno izpadla, enako oba ravnatelja (ss. Hlade in Sedej), dasi je bil poslednji premalo prožen. Delovodjo Dularja je igral s. Lukan. Prepričevalen, izklesan zapupnik Jeraj je bil s. Perko. Ž vlogo Skalarja se je izkazal s. P. Stražiškar. S. Klemenc je zadovoljivo odigral Bobra. Zadovoljile so v glavnem tudi delavske žene, zlasti s. Weissova v vlogi Mrakove, vendar bi malo več elementarnosti in poglobitve ne škodovalo. Tako je s. Pibernikova pokazala premalo tragike, ki jo doživljajo žene v dolgih stavkah. Enako s. Nočeva kot Travnova. Travna je igral s. V. Stražiškar, Mraka s. S. Demšar, orožnika s. Guzelj in Marka s. J. Gregorčič. Pozabiti pa ne smemo tudi Skalarjeva otroka (Trtnikov Poldi in Delapstov Edi), ki sta se dobro odrezala. Množica bi bila pa mestoma lahko še boljša, a je vendar tudi s sedanjim nastopom pokazala, da so mogoče kolektivne drame na našem odru. V tej smeri je treba graditi naprej!

Naročnike opozarjamo, da se s to številko začenja III. četrletje in da je zato treba plačati tretji obrok. Priložili smo položnice vsem naročnikom in jih zato prosimo, da nemudoma plačajo tako zaostalo kakor novo naročnino. Kdor pa je svoje obveznosti že izpolnil, si naj položnico shrani za drugič. Spomnite se tudi našega tiskovnega sklada! — Naslednja številka izide kot dvojna radi počitnic šele okrog 20. avg. t. l.

TISKARNA „SLOVENIJA“ D. Z. O. Z.

LJUBLJANA

WOLFOVA UL. ŠT. 1

TELEFON 27-55

Izvršuje vsa v tiskarsko stroko spadajoča dela po zmernih cenah. — Časopisi, knjige, revije, brošure, vabila, letaki, plakati itd. Zaloga beležnih koledarjev.

Uprava in uredništvo: Mestni trg 6-II. — Lastnik, izdajatelj in odgovorni urednik: Bratko Kreft, Mestni trg 6-II. — Štev. čekovnega računa »Književnosti« je 16.320. — Naročnina se plačuje v štirih obrokih po 16 Din. — Celoletna naročnina je 60 Din (za inozemstvo 80 Din). Posamezna številka stane 7 Din. — Rokopisi se ne vračajo. — Tiska tiskarna »Slovenija« v Ljubljani. Predstavniki Albert Kolman.